

ПАЈОНИЈА И ПАЈОНЦИТЕ

ИЗВОРИ • ИСТОРИЈА • АРХЕОЛОГИЈА



2022

ПАЈОНИЈА И ПАЈОНЦИТЕ

ИЗВОРИ • ИСТОРИЈА • АРХЕОЛОГИЈА



2022

Издавач Филозофски Факултет – Скопје
За издавачот проф. д-р Ратко Дуев
Уредници на монографијата проф. д-р Антонио Јакимовски
проф. д-р Војислав Сараќински
Рецензенти проф. д-р Ратко Дуев
д-р Бошко Ангеловски
Лектура и коректура Даница Стрезовска
Идејно решение и обработка проф. д-р Војислав Сараќински
Печати Европа 92, Кочани
Тираж 100

Постојат многу трудови посветени на поединечни пројавувања од материјалната култура на Пајонците, а често се анализираат и пишаните сведоштва во кои се спомнати. Сепак, во македонската научна јавност се чувствува недостиг на една поголема, заокружена публикација која ќе понуди поширок и поисцрпен приказ на Пајонија и Пајонците, какви што ги гледаме во изворите и преку материјалните наоди. Подеталните анализи обично се објавуваат во изданија потешко достапни за пошироката јавност, или пак во стручни списанија што ги користат главно специјалисти. Повеќе важни трудови се објавени – како извештаи од ископувања, или пак како сумарни прикази – во гласниците на локални музеи. Згора на сè, тие често зафаќаат само еден дел од материјалните наоди, а поретко нудат толкување на пишаните извори, па затоа и не можат да го покријат целосниот општествен и политички контекст, особено во т.н. историско време.

Од тука произлезе идејата за „Пајонија и Пајонците“, монографија наменета на археолозите, историчарите на антиката, класичните филолози, и воопшто сите истражувачи заинтересирани за еден поширок приказ на пајонската проблематика – од првото пројавување на специфична и самостојна пајонска материјална култура, преку раниот историски период, во кој Пајонците првпат се јавуваат во пишаните извори, па сè до конечното паѓање на Пајонија под македонска власт и слегувањето на Пајонците од историската сцена.

Оваа монографија е органски составен збир од интердисциплинарни трудови, во кои се толкуваат литературни и наративни сведоштва, се анализираат најважните археолошки наоди и се прикажуваат најновите достигнувања во пајонската нумизматика и епиграфија. Секој труд опфаќа различна тема и има сопствен методолошки пристап; сепак, сите трудови еднакво ги исцртуваат определниците за секое идно истражување на пајонската проблематика: потребата податоците да се разгледуваат во соодветен историски и историографски контекст; пишаните сведоштва и материјалните наоди најпрвин да се протолкуваат и, ако е можно, целосно да се расчистат, па дури потоа да се користат како основа за претпоставки; и, најпосле, археологот, историчарот и филологот еднакво да внимаваат на материјалните наоди во обидот да ги реконструираат главните интеракции и процеси во самостојната историја на Пајонците.

Веројатно најважната цел на оваа монографија се состои во намерата податоците, собрани во ваков облик, да поттикнат и охрабрат нови истражувања, со кои уште подлабоко ќе се проникне во историјата и културата не само на Пајонците, туку и на ним соседните балкански племиња и народи. Се надеваме дека, од сите поставени цели, токму оваа ќе биде најбрзо и најцелосно исполнета.

Уредниците

СОДРЖИНА

- 9 | Пајонците во пишаните извори до времето на Филип II
Војслав Сараќински
- 39 | Пајонците во пишаните извори од владеењето на Филип II
до смртта на Дропион
Стефан Пановски
- 75 | Погребните ритуали на пајонскиот простор во
периодот на транзиција од бронзеното во железно време
Александра Папазовска
- 111 | Пајонската култура: генеза и развој
Драги Митревски
- 163 | Керамичка продукција по долината на Вардар од VII до IV век п.н.е.
Силвана Блажевска
- 197 | Пајонските градови преку новите археолошки откритија
Марјан Јованов
- 215 | Пајонска нумизматика
Антонио Јакимовски, Александар Илиевски
- 295 | Македонската стратегија Пајонија
Виктор Лилчиќ Адамс
- 367 | Епиграфски споменици од Пајонија во римско време
Славица Бабамова
- 407 | Кружната-голос просторија во владетелската палата на Билазора
(прилог кон пајонската религија)
Јовица Илиев
- 427 | Реконструкција на античкиот храм во Билазора
Кирил Денковски

ПАЈОНЦИТЕ ВО ПИШАНИТЕ ИЗВОРИ ДО ВРЕМЕТО НА ФИЛИП II

Војислав Саракински

1. Пајонците за првпат влегуваат во пишаната историја преку епопеите на Хомер, кој ги сместува долж течението на реката Аксиј, ден. Вардар; таму, според традицијата, се наоѓало и нивното политичко средиште, град со име Амидон или Абидон. На две места во „Илијадата“ – во т.н. „Каталог на кораби“ и во епизодата наречена „Долонеја“, Пајонците се спомнуваат како барбари, во редот на другите племиња или народи кои се борат на страната на Тројанците. Опишани се како стрелци со извиени лакови, дојдени оддалеку, од Амидон на широкиот Аксиј:

А криволаките Пајонци пак си ги водел Пирајхме,
одскраја од Амидон, од широкострујниот Аксиј,
Аксиј, што прекрасна вода по земјата разлева ширум.¹

Во десеттото пеење, Ахајците решаваат да пратат извидници за да ја испитаат состојбата кај непријателот; во исто време, истото го решаваат и Тројанците. Кусо време подоцна, Одисеј и Диомед ќе налетаат на тројанскиот извидник Долон, син на Евмед. Додека го испрашуваат, Долон кажува дека на помош на Тројанците им дошле и други сојузници, меѓу кои имало и пајонски одреди:

Долон пак, синот на Евмед, му одврати потоа нему:
„Јас ќе ти искажам тебе по правина сосем за ова.
Крај море Карците се и Пајонците с' кривите лакој,
Лелези та и Кавконци и оние дивни Пелазги,
Лиқијци пак покрај Тимбра и Мисијци горди се нашле,
и коњокротците Фриси и Мајонци витези добри.“²

Пајонците и нивните првенци се спомнуваат и во борбите под бедемите на Троја. Се кажува и тоа, дека се бореле со бојни колесници:

Патрокло замафна прв со своето блескаво копје
в самата средина баш кај што најмногу мажи се туркаа,
покрај корабната крма на срчниот маж Протесилај,
та што го згодил Пирајхма, што Пајонци, коњици добри,
од Амидон беше довел од широкострујниот Аксиј;

¹ П. 2.848–850; cf. Strab. 7, fr. 20. Сите стихови од Илијадата се во препев на Михаил Д. Петрушевски.

² П. 10.426–431.

г' удри по десното рамо, та на теме овој офкајќи
падна во праот, а дружбата пајонска за него стрпна:
Патрокло заре на сите им спотерал страф, штом го убил
нихниот војвода прв, што бил најарен јунак во бојот;
г' истерал ниф од бродојте и г' угаснал огнот што горел».³

Од разговорот на Ахилеј пред двобојот со вториот пајонски првенец Астеропај го дознаваме легендарното родословие на пајонските водачи, но и тоа дека Аксиј се вбројувал меѓу светите реки, преземал божески облик и се спојувал во љубовна прегратка со нимфите:

Тогаш и синот Пелејев со своето предолго копје
н' Астеропаја се фрлил, да г' убие сега пекајќи,
синот на Пелегона, што широкострујниот Аксиј
г' еднаш с' Перибоја родил, најстарата ќерка од оној
Акесамен, заре токот ја обљубил длабок и вирест.⁴

Ахилеј тргнува кон Астеропај, а реката (поточно, речниот бог) Скамандар, налутен поради смртта на неброените млади борци што загинале од мечот на Ахилеј, му внушува храброст на пајонскиот борец. Тој му се претставува на мирмидонскиот јунак:

„Зошто за рода ме прашаш, еј пресрчен сине Пелејев?
Јас од Пајонија сум, од далечната грутчеста земја;
Пајонци мажи си водам со предолги копја, што сега
единаесетта зора ми е, како дојдоф во Илиј.
Родот пак мене ми е од широкострујниот Аксиј,
[Аксиј, што нашата земја со красните води ја кваси,]
што Пелегона го родил, по копјето славен, што велат,
мене ме родил – но сега да с' удриме, Ахиле славен.“⁵

Ахилеј го убива Астеропај и тргнува да се соочи со другите пајонски борци:

Тој по Пајонците после, по бојните коњици, пошол,
што покрај вирната река растурени уште си биле,
штом си го вишле најарниот свој дека в љутата борба
соборен паднал од мечот под рацете силни на Ахил.
Овој Терсилоха потем, Астипила, Мидона г' убил,
потоа Трасија, Мнеса, па Ајнија и Офелеста;⁶

и би убил уште многумина, да не се замешал повторно Скамандар, кој го запира и го укорува:

„Ахиле, најјак си ти, и од мажите сите ти правиш
најгрозни дела, зашт' сè ти помагаат бозите сами.

³ П. 16.284–293. Кај доцноантичкиот автор познат под псевдонимот Диктис од Крит се чува поинаква, ако не и напоредна традиција: кај него, Пирајхме паѓа од копјето на Диомед, син на Тидеј, кој го погодил во челото.

⁴ П. 21.139–143.

⁵ П. 21.153–160.

⁶ П. 21.205–210.

Ако ти дал синот Кронов, да Тројците сите ги сотреш,
 излези од мене барем, во полето прави што сакаш,
 зашт' ми се преполни веќе со мртовци милите струи,
 па нито водите можам да г' истурам в дивното море,
 сиот од мртовци стеснет, безмилосно ти што ги мриеш.
 Туку ај престани веќе! ми пребликна, прв полководче.“
 Нему му одвратил пак брзоногиот Ахил и рекол:
 „Скамандре, сè как' што викаш, хранениче Севсов, ќе биде;
 зашт' не ќе престанам јас да ги убивам гордите Тројци,
 дур' не ги затворам в град и се обидам сам јас со Хектор,
 та или мене тој или јас ќе го надољам него.“⁷

Во „Илијадата“, Ахилеј го вкрстува оружјето со вкупно дваесет и пет борци; петнаесет од нив се Тројанци (Хектор, Ајнеј, Ликаон, Девкалион и други), двајца се Тракијци, а осуммина се Пајонци (Астеропај, Терсилох, Медон и други). Оттука, некои истражувачи извлекуваат заклучок дека Пајонските борци во Илијадата се третираат како безмалку рамни на Тројанците во важност и благородие, а Астеропај, предводникот на вториот пајонски контингент, е достоин противник на Ахилеј поради храброста и способноста да ги користи двете раце во борба.⁸ Астеропај воопшто не се спомнува во „Каталогот на корабите“; не ги знаеме причините за ова, а и белешките на повеќето издавачи на Хомер не даваат убедлив одговор. Според редоследот на приказната, Астеропај веројатно не бил под Троја од самиот почеток, туку се приклучил подоцна, како предводник на дополнителните пајонски засилувања.⁹

Врз основа на податоците за Пајонците и нивните двајца херои-предводници кај Хомер и во хомерските схолии, некои истражувачи претполагаат дека под бедемите на Троја се бореле две големи пајонски групи: првата, предводена од Пирајхме, пристигнала од долното течение на Аксиј, а се борела со извиени лакови; втората, на чело со Астеропај, синот на Аксиј и потомокот на Пелегон, доаѓала од северните пајонски земји, а се борела претежно со копја. Оваа претпоставка е привлечна, а навидум се поклопува не само со археолошкиот материјал, туку и со претпоставената етно-политичка состојба што археолозите ја реконструираат врз основа на археолошкиот материјал.¹⁰ Сепак, да не заборавиме дека „Илијадата“ почива врз традиции на усна, агонална митопеја, во која дејствието не секогаш е линеарно, а целта не е да се даде точен историски приказ на случувањата, туку да се опејат, дури и асинхроно, херојски собитија и подвизи. Не е спорно дека хомерската традиција содржи реминисценции и одгласи на историската вистина; за жал, научниците мошне ретко можат да ги различат овие одгласи и да ги издвојат фактите од митските наслојки и многувековните интерполации. Во таа смисла, и оваа претпоставка е совршено можна, но недокажлива – а дали е веројатна, зависи од степенот до кој секој е расположен да ѝ верува.

⁷ II. 21.214–225.

⁸ Blanco López 2018, 60 sqq.

⁹ Пајонците и Тракијците се единствените сојузници на Троја кои праќаат дополнителни засилувања; v. Blanco López 2018, 60 sqq.

¹⁰ Петрова 1999, 4-5; Митревски 2008, 176; *contra* Ѓорданов 2003, 76.

Споровите за историчноста на податоците во „Илијадата“ денес се главно завршени. Дури и површна споредба на хомерската традиција со податоците од микенските плочки упатува дека епопеите се прилично несигурен историски извор. Хомерската географија е сразмерно точна во однос на Ахајците, но сосема ја промашува целта кај етничката и политичката слика на северното егејско крајбрежје, па дури и на Мала Азија. На пример, кај Хомер ги нема Хетитите, главната политичка сила во Анатолија пред крајот на бронзеното време; наместо нив ги гледаме Фригијците, ново(дојдено) население во раното железно време. Хомерската слика на северното крајбрежје е анахрона; извесно е дека епопеите не ја одразуваат реалната состојба од доцната бронза, туку поскоро светогледот и географското знаење на Хелените во т.н. „темен век“, собрано во вековите што ѝ претходеа на големата хеленска колонизација.¹¹ И важноста на пајонските водачи под бедемите на Троја може да се должи на тоа што времето кога епопеите го добиле својот препознатлив облик (IX–VIII век ст.е.) речиси се совпаѓа со времето на претпоставената воено-политичка превласт и територијално ширење на пајонските племиња (VIII–VII век ст.е.).

2. Мошне сличен развој гледаме и кај митската традиција. На територијата на географска Македонија се одвива дејствието на многубројни и разновидни митови; некои од нив несомнено биле заокружени пред појавата на македонското кралство, или пак се поврзани со други етнички заедници и племенски групи што ја населувале територијата на подоцнежното кралство на Аргеадите. Најстариот митографски податок за географска Македонија потекнува од хомерската традиција, а се однесува на генеалогичката на Пелегон, синот на Аксиј, епонимниот херој на Пелагонците.¹² Очекувано, Хомер не ги спомнува Македонците; тукушто видовме дека потомокот на овој Пелагон, Астеропај, ги предводи Пајонците, кои биле тројански сојузници.

Во општи рамки, кај митолошкиот материјал што ја зафаќа територијата на античка Македонија препознаваме два добро диференцирани слоја. Постариот слој е поврзан со Хелените, кои уште пред VIII век ст.е. почнале да пловат и да се населуваат на северното крајбрежје, а особено во Пиерија, на Халкидика и на потегот меѓу Стримон и Нестос. Вториот, за нијанса понов слој е поврзан со Македонците; легендите за почетоците на македонската династија и генеалогичките на нивните епонимни херои со време вообличиле еден општ македонски идентитет, кој го споделувале сите што се доживувале како Македонци и поданици на Аргеадите. Меѓу овие два слоја се наоѓаат митските фабули за месните херои и градови со не-хеленски и пред-македонски карактер. За жал, сосем мал дел од овие традиции ни доаѓа непосредно од месното население; а бидејќи ни се пренесени – не знаеме со какви интервенции – преку хеленските и римските пишани извори, во суштина и тие се дел од хеленската митопеја, како типични хеленски конструкции во кои е опишан пословичниот „друг“, т.е. населението на северното егејско крајбрежје.¹³ Кусо кажано, овие митови поскоро ни покажуваат како Хелените го восприемале месното население, одошто се израз на вистинските месни традиции и самосознание.

¹¹ Делев 2014, 62 sqq. Дополнително, Арчибалд (1998, 94) забележува дека и тоа географско знаење е строго ограничено на три региони: долините на Аксиј и Стримон, околината на Маронеја, и Хелеспонт.

¹² Il. 21.139 sqq.

¹³ Μάλλιος 2011, 32.

Во фабулите на овие „други“ (или, подобро кажано, барбарски) традиции со хеленска обработка особено се забележува присуството на две божества – Посејдон и Арес. За разлика од неговиот помлад брат Севс, Посејдон често се појавува во митските дејствија на северното егејско крајбрежје, а бил сметан и за родоначалник на многу епонимни херои врзани со географска Македонија. За илустрација, ќе ги спомнеме само највпечатливите: од врската на Посејдон и Хела се родиле Пајон, Адонис и Алмоп,¹⁴ со нимфата Оса, Посејдон ги добил Ситон¹⁵ и Торона, епонимната хероина на градот Торона на Ситонија.¹⁶ Според друга верзија, Торона била ќерка или жена на Протеј, кој исто така бил сметан за син на Посејдон.¹⁷ Во истата околина, Посејдон имал уште еден син, Палајстин, таткото на Халијакмон, кој станал басилеј на Едонија, а подоцна се фрлил во блиската река, која го добила неговото име; подоцна, истата оваа река била наречена Стримон.¹⁸ Меѓу потомците на Посејдон се вбројуваат и Абдер, Бисант и Тасос. Во друга верзија на митот, татко на Ситон бил богот Арес, од кого потекнале и други важни епонимни херои, како Едон, Одомант и Бистон.¹⁹ Според една напоредна традиција, Бистон бил син на Пајон, кој во оваа верзија исто така бил син на Арес.²⁰ Најпосле, Плутарх забележал една доцнежна варијанта на митот, според која Арес бил татко на Стримон, но и на Пангај, епонимниот херој на блиската планина.²¹

Втор интересен мотив во овие фабули е доживувањето на сродство со Тројанците или со нивните епски „роднини“, Фригијците. Типичен за ова е случајот на Ајнеја, чии жители го врзувале своето потекло за јунакот Ајнеј, кој наводно стасал на брегот на нивниот град;²² според друга традиција, Мигдонците го добие името по Фригиецот Мигдон, кој се префрлил од Азија во Европа.²³ Ваквата схема на сродства е одглас и локален развој токму на познатиот хомерски концепт, според кој месното население од северното крајбрежје – Пајонците, Тракијците и Киконците – се бореле на страната на Троја против Ахајците.²⁴ Сосем е можно дека наводното тројанско или фригиско потекло²⁵ на племињата на територијата на долна Македонија всушност ја изразува идејата на познавање на Хелените и, истовремено, отпор против нив.²⁶ Ваквата перцепција главно била идеолошка конструкција на Хелените, но не е исклучено дека заживеала и кај дел од месното население: ако му веруваме на Херодот, стримонските Пајонци кон крајот на VI век ст.е. се сметале за колонисти на Тевкрите – идеја што

¹⁴ Hyg. 2.20; Steph. Byz. s.v. Αλμωπία.

¹⁵ Spreus. *Philip*. 9; cf. Μάλλιος 2011, 63.

¹⁶ Steph. Byz. s.v. Τορώνη.

¹⁷ Apollod. *Bibl*. 2.5.9.

¹⁸ Plut. *De fluv*. 11.1.

¹⁹ Lycophr. *Alex*. 583, 1161.

²⁰ Steph. Byz. s.v. Βιστονία.

²¹ Plut. *De fluv*. 11.1; 3.2.

²² V. Μάλλιος 2011, 103 *sqq.*, со детална анализа на зачуваните традиции и стручната литература.

²³ Ephorus, *FGrHist* 70 F 104.

²⁴ Интересно, и подалеку на запад, потеклото од тројански херој служело како подлога за основачките митови на негрчки или мешани заедници – но речиси никогаш на хеленски колонии V. Erskine 2001; Μάλλιος 2011, 103.

²⁵ Почнувајќи од V век ст.е., а можеби и порано, во пишаните извори Фригијците почнале да се поистоветуваат со Тројанците; v. Hall 1988; cf. Μάλλιος 2011, 247 *sqq.*

²⁶ Erskine 2001, 136 *sqq.*

не е толку различна од основачкиот мит на династијата Аргеади, во која колективниот „друг“ на македонските кралеви се кралот Мида и неговите Бриги / Фриги(јци). Во иста насока оди податокот на Страбон, кој бележи традиција во која Пајонците се колонисти или предводници на Фригијците.²⁷

Основачките традиции на северното егејско крајбрежје сведочат дека имало две напоредни тенденции во поврзувањето на заедницата со хомерската традиција: една на хеленските колонисти, а сосем друга на не-хеленските заедници. Вториве по правило се поврзувале, или дури и целосно се поистоветувале со Тројанците и со нивните сојузници, а за најблиски ги сметале Фригијците. Додека Пајонците се сметале за наследници на Тевкрите, т.е. на Тројанците, а истото го тврделе и Крусајците во Термајскиот залив – кои дури и го нарекле својот град според името на Ајнеј – жителите на блиската хеленска колонија Скиона постапиле сосем различно и, во потрага по славно епско потекло, го воскреснале и го одбрале за основач Протесидај, јунакот од таборот на Ахајците. Хомерските текстови сведочат дека овој концепт веќе постоел кон крајот на геометрискиот период, а бргу се раширил кај сите заедници што го делеле Егејскиот басен со Хелените. Улогата на сојузници на Троја и соперници на Ахајците сега ја добиле (не)пријателските племиња што Хелените ги среќавале во текот на колонизацијата.

3. Овој разновиден и слоевит процес тешко можел да биде разбран на вистински начин во пишаните извори од класичниот и покласичниот период, кои преземале податоци или непосредно од митската и легендарната традиција, или пак од постарите автори што им претходеа. Затоа и податоците во врска со идентитетот на Пајонците покажуваат еднакво, ако не и поголемо различие од оние што ги читаме во митовите.

За античките автори, Пајонија била посебна и заокружена целина, која се наоѓала меѓу Илирија, Тракија и Македонците. Но тие, всушност, ги восприемале Пајонците на многу различни начини. Така, Херодот спомнува една традиција, според која Пајонците се Тевкри, населени од Троја:

[...] Тие рекле дека се дојдени за да му се предадат нему, дека Пајонија се наоѓа на реката Стримон, а Стримон тече недалеку од Хелеспонт; тие, пак, биле потомци на Тевкрите, отселени од Троја.²⁸

И Херодот, и Тукидид ги разликуваат Пајонците од Тракијците:

[...] бројот на војниците во пешадијата, што ја сочинувале Трачани, Пајонци, Еорди, Ботијаи, па народите на Халкидика – Бриги, Пиеријци, Македонци, Перајби, Ениени, Долопи, Магнезијци, Ахајци и сите Трачани што живеат на приморјето, сметам дека изнесува триста илјади.²⁹

[...] Значи Ситалк, кралот на оваа земја, почнал да ја подготвува војската. И кога веќе сè било подготвено, ја придвижил војската и тргнал против Македонија, најпрвин низ сопствената земја, а потоа преку пустата планина Керкина, која лежи на меѓата меѓу Синтите и Пајонците. Низ неа напредувал по патот кој са-

²⁷ Hdt. 5.13.11–12; Strab. 7 fr. 38.

²⁸ Hdt. 5.13. Сите извадоци од Херодот се од преводот на Даница Чадиковска.

²⁹ Hdt. 7.185.

миот претходно го пробил со сечење шума, кога завојувал против Пајонците. Додека напредувале од одриската земја, од десната страна им биле Пајонците, а од левата – Синтите и Мајдите. И, откако успеал да ја мине, стасал во пајонскиот град Добер.

Спротивно, Страбон ги опишува Пајонците како Тракијци, а на друго место ги поврзува со Фригијците:

А од Тракијците – Пиерите ја населувале Пиерија и земјите околу Олимп; Пајонците ја населувале земјата од двете страни на реката Аксиј, која поради тоа е наречена Амфаксотида; а Едонците и Бисалтите сета друга земја до Стримон.³⁰

Некои ги претставуваат Пајонците како колонисти на Фригите, а други како првичен и посебен народ. Го кажуваат и тоа, дека Пајонија се протегала до Пелагонија и Пиерија; дека Пелагонија претходно се викала Орестија; дека Астеропај, еден од водачите што војувале под Троја, не напразно се нарекувал син на Пелегон, и дека самите Пајонци се нарекувале Пелагонци.

Апијан, пак, се поведува според едно митско родословие, во кое пајонскиот епонимен предок Пајон е син на Аутариеј, епонимот на Аутаријатите, а е татко на Скордиск и Трибал, епонимите на две среднобалкански племиња. Ова ги повлекува Пајонците подалеку во внатрешноста и поблизу до илирската и среднобалканската културна сфера – но, збрката во имињата навестува дека Апијан можеби мислел на Панонците, а не на Пајонците:

На Илириј му се родиле шест сина – Енхелеј, Аутариеј, Дардан, Мајдос, Таулант и Перајб, како и ќерките Парто, Даорто, Дасаро и други; од нив потекнуваат Таулантите, Перајбите, Енхелејците, Аутариејците, Дарданците, Партените, Дасаретите и Дарсијците. Се мисли дека син на овој Аутариеј бил Панониј или Пајон, а негови пак Скордиск и Трибал, од чии имиња исто така се изведени имиња на народи.³¹

Павсанија следи друго родословие и ги поврзува Пајонците со пелопонеските Епејци. Епонимниот херој Пајон, кој ќе ја основа пајонската земја, таму е син на Ендимион, а брат на Елеј и Ајтол, што повторно ги враќа Пајонците во хеленската сфера:

Знаеме дека Елејците се префрлиле од Калидон и Ајтолија; а за нивната постара историја успеав да го најдам ова. Велат дека прв што владеел во оваа земја бил Аетлиј; тој бил син на Севс и Протогенеја, ќерката на Девкалион, а татко на Ендимион. Потоа Селена се вљубила во овој Ендимион и му родила педесет ќерки. Други пак тврдат нешто поверојатно, дека Ендимион ја зел за жена Астеродија, или пак Хромија, ќерката на Итон, синот Ендимионов, или пак Хиперипа, ќерката на Аркад – но во секој случај, која и да била жената, со неа Ендимион ги добил Пајон, Елеј, Ајтол и ќерката Еврикида. На децата им наложил да се тркаат меѓу себе во Олимпија за престолот; Елеј победил и го добил кралството, а со тоа и поданиците со кои владеел се нарекле Елејци. Од другите

³⁰ Strab. 7, fr. 11.

³¹ Appian. *Ill.* 2. Cf. Papazoglu 1969, 54–64; 97–100; 265–272; Katičić 1977, 27.

браќа, Ајтол останал дома, а Пајон, налутен поради поразот, заминал најдалеку што можел, па земјата над реката Аксиј по него се нарекла Пајонија.³²

Овие противречни приказни се најдобар показ зошто Пајонците долго време биле непознаница и во современата наука: врз основа на пишаните извори, некои современи истражувачи ги определуваат како Пелазги, а други како Фригијци, Македонци, Тракијци, па дури и Илири.³³ Во вакви случаи, современите историчари честопати се служат со ономастичките податоци, т.е. зачуваниот именски материјал, кој некогаш може да фрли светлина врз припадноста кон историски потврдените етнички групи на Балканот. Сепак, податоците за јазикот и зачуваните пајонски имиња не ни помагаат многу – прво, зашто имињата на луѓе и места не секогаш се недвосмислен доказ за етничката определба на нивните носители или луѓето што ги именувале, и второ, зашто ваквите податоци за Пајонците се многу скудни, дури многукратно посиромашни од оние за античките Македонци.³⁴ Единствена пајонска глоса со која располагаме е името на т.н. европски бизон, најблагородниот плен на Пајонците:

Бизонот може да се најде во Пајонија, на Месаписката планина, која ја дели земјата на Пајонците од онаа на Мајдите; него Пајонците го нарекуваат „монапос“.³⁵

Овој податок не ни кажува многу – исто како и имињата на пајонските племиња Сиропајонци, Пајопли, Добери, Лајаи и Агријани, кои не можат да се поврзат со некој познат македонски, хеленски или друг корен. За имињата на градовите – Стоби, Астибос, Биласора – има само спекулации, но не и добро поткрепени аргументи. Во минатото се искажани претпоставки дека името Стоби треба да се поврзе со Стибера/Стубера; дека името Биласора е сродно со името на градот Asopos во тесалска Перајбија; дека името Астибос е изведено од хеленскиот збор „неизгазен, непрегазен“; дека името на пајонското езеро Прасијада е сродно со Прасија, име на еден град во Лаконија и на една дема во Атика. Сепак, без опиплив доказ, сите претпоставки остануваат произволни и недокажани, а примерите може да се должат колку на некакво сродство, толку и на случајна сличност или подоцнежнo паретимолошко прилагодување – особено зашто имињата како Де(в)риоп и Стибера не можат да се објаснат дури ни со најхрабри етимолошки конјектури.³⁶ Некои топоними се препознаваат и како дел од хеленската топонимија: Алкомена, Идомена, Аталанта, Европ и Гортинија се топоними што вообичаено се среќаваат и во копнена Хелада – но, од друга страна, не знаеме кој ги именувал овие места, дали ова се нивните првични имиња, и дали со текот на времето имињата биле хеленизирани поради влијанието на хеленската култура.³⁷

³² Paus. 5.1.3–5.

³³ Преглед на современите мислења – кои излегуваат од границите на нашиов приказ на пишаните извори, зашто се темелат и врз археолошките и епиграфските наоди – има кај Merker 1965; Петрова 1999, 29; 145 *sqq.*; Проева 2004, 83–88; Делев 2014, 400 *sqq.*; Blanco López 2018, *passim*.

³⁴ Cf. Merker 1965, 36; Katičić 1977, 27–28; Villar 1996, 330–333.

³⁵ *μόναπος*, Arist. *Hist. anim.* 8.45 (630 a); кај псевдо-Аристотел (*De mirab. ausc.* 830a) се јавува варијантата *μόναπος*, а кај Ајлијан (*Nat. anim.* 7.3) – *μόνωψ*.

³⁶ Повеќе примери кај Merker 1965 и Katičić 1977.

³⁷ Cf. Blanco López 2018, 58–59.

Најголемиот дел од имињата посведочени пред доаѓањето на Римјаните на Балканот им припаѓаат на пајонските владетели; исклучок се имињата на двајцата Пајонци во една епизода кај Херодот, на која ќе се задржиме наскоро. Двете најстари наводно пајонски имиња – на Пирајхме и Астеропај, кои се бореле под Троја – на грчки значат „огнено копје“ и „светкавица“; затоа, пак, имињата на браќата Пигрет и Мантија за кои читаме кај Херодот, при сè што има обиди да се поврзат со карискиот јазик, не можат издржано да се објаснат со никаква етимологија, а исто е и со името на управителот Дида, кој се спомнува кај Ливиј.³⁸ Во одредени случаи, имињата наликуваат на хеленски, но имаат некоја особеност што ја нема во грчкиот јазик – на пример варијантите Ликеј / Ликпеј / Липеј, во чие неправилно бележење некои препознават индоевропски лабиовелар, или пак Аудолеон, име што хеленските автори обично го хеленизираат во Автолеон. Тука може да се вбројат и Дропион и Патрај, кои можеби можат да се објаснат со хеленска етимологија, но во Хелада се мошне ретки, а имаат многубројни аналогии подалеку на север, кон централниот дел на Балканскиот полуостров.

Материјалот што ни стои на располагање е крајно ограничен, па не е чудо што и за јазикот, исто како и за припадноста и за етничките особености на Пајонците, има низа противречни и слабо аргументирани претпоставки. Впрочем, состојбата и не може да биде поинаква, кога спекулираме врз основа на неколку топоними, десетина лични имиња и едно име на животно. Затоа проблемот на јазикот и идентитетот на Пајонците (онака како што го сфаќаат лингвистите, историчарите и етнологите) ќе остане во доменот на теоријата, а предложените решенија не можат да имаат повеќе од кабинетско значење – особено зашто сите, без исклучок, се обидуваат да го објаснат непознатото со нешто уште непознато.³⁹ Ако се гледаат само пишаните извори и ономастиката, се добива впечаток дека Пајонците не зборувале на хеленски дијалект, ниту пак биле Хелени во етничка или културна смисла на зборот, иако може да се дозволи дека имале рани и интензивни контакти со хеленскиот свет. Тие никогаш немале удел во хеленската култура, ниту во хеленските цивилизациски постигања; за Хелените биле едноставно барбари отаде северната граница на хеленската интересна сфера, кои ретко излегувале од самракот на пишаните извори. Секако, благодарение на истражувањата на нивната материјална култура, денес знаеме дека Пајонците треба да се поредат во низата на македонски племиња кои, заедно со пелагонската и брегалничката група, најпосле ќе се вградат во античките Македонци како компонента во нивната етногенеза;⁴⁰ но, за тоа ќе стане збор во следните поглавја на оваа книга, кои се посветени на археологијата и, поконкретно, на материјалните извори за пајонската култура.

³⁸ Соодветно, Hdt. 5.12–14; Liv. 40.21.9, 40.23–24, 42.51.6.

³⁹ Cf. Ѓорданов 2003, 65. Мошне детален преглед на искажаните мислења за јазикот со главните насоки на аргументација дава Петрова 1999, 149 *sqq.*; но, како што кажавме и погоре, вредноста на овие мислења е спорна. Во нив, јазикот на Пајонците се поврзува и се објаснува со хипотетичкиот протобригиски, кој е непосредно академска конструкција; „северниот“ или „источниот“ фригиски, поими што се крајно спорни и без опиплива аргументација; тракискиот, од кого се зачувани вкупно триесетина збора, или илирскиот, од кој имаме уште помалку, ако не се сметаат десетината спорни лични имиња. За етничките структури на Балканот расправа *особ.* Parazoglou 1979, *q.v.*, но повторно со аргументација која се потпира врз постоењето на Пелазги, Пеластии, прото-Бриги и сл.; сепак, cf. делот за пајонската ономастика, со детална литература.

⁴⁰ Cf. Проева 2004, 65–97, *особ.* 83–87.

4. Погоре спомнавме дека античките автори ја сфаќале Пајонија како посебна и заокружена целина меѓу Илирите, Тракијците и Македонците. За жал, можеме јасно и недвосмислено да исцртаме само помал дел од границите на оваа територија; податоците за поголемиот дел од пајонските граници се или премногу општи и неодредени, или пак противречни и анахрони.

Токму последново е мошне важно, зашто во најстаро време поимот „Пајонија“ опфаќал многу поширока територија одошто во класичната антика. Според Страбон, територијата на Пајонците претходно се протегала од Пелагонија, до стримонска Пиерида;⁴¹ следствено, на Пајонците им припишува контрола врз македонските области Пелагонија, Ематија, Крестонија, Мигдонија, Пиерида, како и врз земјата на Агријаните сè до планината Пангај – значи, најголемиот дел од она што подоцна ќе стане македонско кралство на династијата Аргеади. Јасно е дека врз основа на општите и хронолошки несигурни податоци кај Страбон не можеме да ги исцртаме точните граници на ниту еден антички народ или племе, а исто е и со податоците кај другите антички автори. Најмногу што може да се направи врз основа на пишаните извори, е да се утврди некоја општа положба и просторен сооднос меѓу племињата и народите што се спомнуваат во изворите – со надеж дека во догледно време ќе се најде некој нов извор за оваа проблематика, или пак, дека археологијата, врз основа на материјалните извори, ќе дојде поблиску до историската вистина барем кај дел од случаите што нè засегаат.

Во својата схема за „Европа од оваа страна на Истар“, т.е. за Балканскиот полуостров, Страбон го дели северниот дел на полуостровот на два дела; деловите се разделени од веригата на илирски, пајонски и тракиски планини, кои како права линија, безмалку напоредна со текот на Истар, се протегает од Јадранското до Црното Море. Во правец кон Црното море, највисока во низата е планината Хајмос (ден. Стара планина/Балкан):

[...] кон Јадранското море се наоѓа Ардија, а во средината се простира Пајонија, која и самата е висока. Од страната на Тракија, Пајонија е омеѓена од Родопа, највисоката планина по Хајмос, а од другата страна, кон север, од Илирија, земјата на Аутаријатите и Дарданија.⁴²

Историска Пајонија се протегала меѓу горното течение на Аксиј и долината на Стримон, што значи дека Родопите можеле да ја претставуваат нејзината источна граница. Но, кога зборува за меѓата „од другата страна“, она што го пишува поскоро одговара на западната или северозападната, одошто на северната граница на Пајонците.⁴³ Од напишаното би требало да се сфати дека Пајонците делеле граница со Аутаријатите, што значи дека имале директен контакт; но, ова е повеќе од сомнително. Илирските и дарданските земји веројатно се допирале околу горното течение на Дрилон, или најдалеку северно од земјата на Пенестите и Дасаретида, околу планината Скардос, со што јасно ја исцртувале меѓата на македонските племиња на северозапад; тука, во груби црти, може да ги сместиме Ардијаците, но нема простор и за Аутаријатите.⁴⁴

⁴¹ Strab. 7. frg. 38, 41.

⁴² Strab. 7.5.1 (A6).

⁴³ Papazoglu 1965, 75.

⁴⁴ *Ibidem*.

Во друг фрагмент, Страбон вели дека Дарданија на југ граничела со „македонски и пајонски племиња“. Ова може да значи или дека Страбон става знак на равенство меѓу поимите „пајонско“ и „македонско“ племе, што не е многу веројатно – или пак дека Девриоп и Пелагонија ги смета за македонски, а не за пајонски области, што е пак мошне логично. Следува дека, според Страбон, пајонските / македонските земји на северозапад завршувале со еден голем лак, од каде почнувале земјите на Илирите, Ардијајците и Дарданците, а од другата страна на овој лак имало и аутаријатски земји.⁴⁵ Исто според Страбон, пајонското присуство на запад завршувало со течението на реката Аксиј, а Девриоп и Пелагонија веќе се сфаќале како македонски, а не како пајонски земји.

Ова можеби се потврдува со уште еден извадок, кој фрла дополнителна светлина и врз северозападната, но и врз источната граница на Пајонците:

[...] Бесите, кои го држат најголемиот дел од планината Хајмос, поради животните навикки ги нарекуваат „разбојници“; некои од нив престојуваат во колиби и имаат тежок живот. Тие се доближуваат до планината Родопа, до Пајонците, а од Илирите до Аутаријатите и до Дарданците. Меѓу нив и Ардијајците се Дасаретите и Агрианите и други безначајни племиња [...]

Една точка на границата меѓу Пајонија / Македонија и Дарданија може да се утврди со сигурност. Во приказот на војувањето на Филип V против Дарданците, Полибиј кажува дека големиот пајонски град Биласора ги контролирал премините од земјите под дарданска контрола, кон Македонија.⁴⁶ Знаеме и дека границата меѓу римските провинции Македонија и Горна Мезија минувала десетина километри северно од Велес⁴⁷ и приближно се поклопувала со границата меѓу латинската и хеленската културна сфера, која ја претставувала и границата меѓу Дарданија на север и Пајонија на југ. Затоа Папазоглу предлага, сосем логично, дека и во предримско време границата меѓу пајонските и дарданските земји минувала на истото место. Западно од Стримон, првенствено поради политичкиот дофат на кралството на Аргеадите,⁴⁸ Пајонците ги наоѓаме подлабоко во внатрешноста. Таму нивната територија почнувала од северните падини на планината Керкина (ден. Беласица) и се протегала сè до реката Астибос (ден. Брегалница) и градот Бургала.⁴⁹ Во овие предели, нивната територија граничела со онаа на тракиските Синти, а близу планината Месапион (ден. Огражден?) – со онаа на Мајдите. Во историско време, Пајонците ги наоѓаме долж горното течение на Аксиј, каде нивната територија досегала до градовите Стоби и Биласора, а еден скорешен наод упатува дека го зафаќала и Скупи.⁵⁰ На југ, тие можеле да ја задржат контролата са-

⁴⁵ Strab. 7.5.12 (A8).

⁴⁶ Polyb. 5.97; cf. Papazoglu 1969, 146, го лоцира градот кај Велес, а не кај с. Кнежје, но подоцна ја прифаќа убикацијата на Микулчиќ 1976, q.v.

⁴⁷ Cf. Papazoglu 1957, 81 sqq.

⁴⁸ Thuc. 2.99.

⁴⁹ Thuc. 2.98; Strab. VII 313, 316, 318, 329, fig. 4; Polyb. 5. 97; Liv. 39.53.14.

⁵⁰ Станува збор за гроб со питос и еден гроб од типот циста, откриени во 2014 година; кружниот приврзок од гробот-циста се толкува како култен приврзок, поврзан со култот на сонцето кај населението што подоцна ќе биде идентификувано како најсеверното пајонско племе, Агријани. V. Митревски 2017, 152.

мо до северната граница на владенијата на Аргеадите, значи некаде во висина на современата македонско-грчка граница.

Веројатно најголемиот проблем во толкувањето на нецелосно зачуваната VII книга на Страбон е хронологијата на неговите одредници. Страбон мошне ретко ги спомнува изворите што ги користел, а користи извори и од класично, и од хеленистичко, и од римско време; затоа некои племиња и народи, како во случајов Илирите, Аутаријатите, Ардијаците и Дарданците, оставаат впечаток дека се придвижуваат и постојано се јавуваат по различен редослед. За среќа, општата положба на Пајонија и нејзините географски граници се чинат добро фиксирани без оглед на првичниот извор; онаму, пак, каде што има недоумици, работите се нејасни и во други, постари извори.

На преминот од VI во V век ст.е., пајонската територија е драстично ограничена – пред сè поради ширењето на кралството на Аргеадите – а Пајонците претежно живеат исклучиво во внатрешноста. Сепак, Херодот сведочи дека тие сè уште контролираат сразмерно голема територија, а притоа за првпат среќаваме и имиња на поединечни пајонски племиња – Сиропајонците, Доберите, Пајоплите и Агријаните, а Тукидид ги придодава и Лајаите.⁵¹ Географската разместеност на овие племиња не секогаш може да се утврди со целосна сигурност. Долг плодната Стримонска рамнина живееле стримонските Пајонци; според Херодот, некаде во време на Грчко-персиските војни Доберите и Пајоплите ја населувале територијата северно од планината Пангај.⁵² На запад од нив живееле „езерските“ Пајонци. Херодот ни го кажува и тоа, дека во земјата на Пајонците извира реката Скиос;⁵³ можеби станува збор за ден. Искар (лат. Oescus), кој извира од планината Рила, минува низ Софиското поле, ја сече Стара планина и најпосле се влева во Дунав. Ова можеби значи дека најмалку јужните падини на планината Рила и на Родопите, близу извориштата на реките Стримон (ден. Струма) и Нестос (ден. Места). На Пајонска територија се лоцира и планината Орбелос, меѓу реките Стримон и Нестос.⁵⁴

5. Појавата на Пајонците во долното течение на Стримон веројатно треба да се поврзе со податоците за пајонската превласт на подоцнежната територија на кралството на Аргеадите, пред нашите први наративни извори. Како што видовме, кај Хомер Пајонците го населуваат долното течение на Аксиј, каде се наоѓа и нивното политичко средиште Амидон;⁵⁵ во долното течение на Стримон, пак, не владее пајонски бисилеј, туку Тракиецот Ресос, син на Еионеј.⁵⁶ Врз основа на ова, упатно е да се претпос-

⁵¹ Hdt. 5.15; Thuc. 2.96.

⁵² Hdt. 7.113.

⁵³ Hdt. 6.49.

⁵⁴ Hdt. 5.16.

⁵⁵ Хамонд (1972, 234; 296) го идентификува хомерскиот Амидон со Аксиохорион / Вардаровца, локалитет што го истражувал Хертли. Cf. Петрова 1999, 30; 76, која ја прифаќа оваа идентификација; *contra* Йорданов 2003, 74, кој потсетува дека без недвосмислени археолошки докази, или барем подоцнежни епиграфски сведоштва, секој обид за вакво убицирање останува хипотетичен.

⁵⁶ cf. Delev 2005, 3–4; Делев 2014, 400 *sqq.* Инаку, оваа локализација не е експлицитно спомната, но е поткрепена од многу други посредни сведоштва. Иако е можно дека името Ресос значи „владетел“ и воопшто не е лично име (од *h₃reǵ-, сатемска варијанта на коренот), името на Еионеј можеби може да се поврзе со историскиот топоним Ејон на устието на Стримон; во подоцнежните легенди за него-

тави дека ширењето на пајонската политичка превласт се случил подоцна – меѓу точката на заокружување на хомерските епопеи, и почетокот на опаѓањето на пајонската моќ во VI / V век ст.е.⁵⁷

Долината на Стримон веројатно не била првична насока на пајонското ширење. Првото логично придвижување од нивната почетна положба, долното течение на Аксиј, би било насочено кон југ и југозапад – земјите околу устието на Аксиј во Термајскиот залив, и ободот на централната македонска рамнина. Веројатна потврда за ова е сведоштвото на Тукидид дека подоцна „Македонците“ освоиле од Пајонците еден тесен појас земја долж Аксиј, кој се протегал „од внатрешноста“ до Пела и морето;⁵⁸ понатаму, Полибиј ја спомнува „денешната Ематија, која порано се нарекувала Пајонија“;⁵⁹ овој податок механички го пресема и Ливиј, кој бележи дека Маркиј Филип префрлил извесно население „во областа Ематија, која порано се нарекувала Пајонија“.⁶⁰ Дополнително, во еден фрагмент од седмата книга, Страбон пренесува дека некогаш одамна Пајонците, освен поголемиот дел од сегашна Македонија, ги држеле и целата Крестонија, Мигдонија и земјата на Агријаните до Пангај, а презеле дури и поход кон исток, сè до Перинт на Пропонтида.⁶¹ Овој поход против Перинт е опишан кај Херодот:

На Пајонците што живеат на Стримон некое божјо пророштво им заповедало да тргнат со војска против Перинќаните, па, ако Перинќаните, кога ќе заземат позиција спроти нив, ги предизвикуваат гласно извикувајќи го нивното име, да ги нападат, а ако не ги викаат, да не ги напаѓаат. Пајонците навистина така постапиле. Откако Перинќаните се улогориле пред својот град спроти Пајонците и кога почнале да ги предизвикуваат, дошло до три двобоја; се судриле маж со маж, коњ со коњ и пес со пес. Кога Перинќаните победиле во два двобоја, радосни, запеале пајан. Пајонците помислиле дека тоа е она што го кажало пророштвото и си рекле: „Ако сега ни се исполнува пророштвото, сега треба да дејствуваме“. Тогаш Пајонците ги нападнале Перинќаните што пееле пајан и извојувале сјајна победа. Мал број Перинќани останале живи.⁶²

Страбон веројатно го презема овој податок од Херодот, или пак двајцата пренесуваат податоци од Хекатај од Милет, еден од постарите автори, кого и Херодот, и Страбон го користеле во изобилство. Во секој случај, фактот што оваа приказна ја има кај Херодот сведочи дека и податоците за настанот се прилично стари, пренесени без малку од прва рака.⁶³

вото потекло, Ресос е претставен како дете на музата Евтерпа, Калиопа или Терпсихора – но сега пак неговиот татко е лично речниот бог Стримон; *v. Eur. Rhés. 347; Apollod. 1.3.4; Serv. Comm. Aen. 1.469; Eustath. Comm. Hom. 817.*

⁵⁷ Слично и кај Митревски 2008, 185, *q.v.*

⁵⁸ *Thuc. 2.99.*

⁵⁹ *Polyb. 23.10.*

⁶⁰ *Liv. 40.3.*

⁶¹ *Strab. 7, fr. 41.*

⁶² *Hdt. 5.1.*

⁶³ Конзервативната дата на основање на Перинт е околу 600 ст.е; Хекатај од Милет бил роден околу 550, а Херодот – околу 484 ст.е. Вистина е дека станува збор за цртичка од анегдотски тип, но тоа не мора

Приближно во исто време, Пајонците го вкрстиле оружјето и со Абдера. Благодарение на Пиндар и неговиот втор пајан за Абдераните, посветен на Посејдон, Аполон Дерајнос и Афродита, дознаваме за судирот меѓу Пајонците и жителите на Абдера, всушност колонисти од Теос. Во овој пајан, кој веројатно е напишан околу 470 ст.е., поетот ги опоменува жителите на Абдера дека треба да оддадат почит на своите родители, особено на оние што ги потиснале пајонските стрелци отаде Атос:

Оние што со војна ја добија оваа плодородна земја ви обезбедија богатство, го нејќи ги од мајката хранителка четите пајонски копјаници дури отаде Атос. Тешка судбина ги погоди; но зашто ја издржаа, боговите им помогнаа да го завршат нивниот удел. Тој што со мака постигнал благородно дело свети од фалби; нив, пак, небесната светлина ги осветли пред непријателот кај Меламфион.⁶⁴

Во минатото опсежно се расправало и за идентитетот на непријателот, и за топографските одредници во текстот. Има мислења дека спомнувањето на Пајонците во текстот едноставно е грешка на Пиндар, но ова е малку веројатно: за Пиндар и неговите слушатели овие настани претставувале прилично скорешна историја, па ваква фактичка грешка тешко би минала незабележано. Всушност, Пајонците тука одлично се вклопуваат во улогата на соперници; како што видовме, приближно во ова време е забележан и нивниот напад врз Перинт; а освен тоа, ако правилно ја разбираме пајонската преоќ на северното крајбрежје, тогаш и оваа епизода станува прилично веројатна. Пиндар не дава никаква хронолошка одредница за настанот, но тој секако мора да се смести меѓу 545 ст.е., годината на (пре)основање на Абдера од теоски колонисти, и 512 ст.е., хронолошката точка по која вакви автономни потфати би биле невозможни поради присуството на персиската војска.⁶⁵

Општиот контекст во кој функционираат овие две анегдоти наметнуваат претпоставка дека токму пред појавата на Пајонците во наративните извори имало одреден период на подем и територијално ширење – ако не на пајонскиот етнички елемент, тогаш барем на превласта на пајонската владетелска куќа. Оваа проблематика излегува од опфатот на нашиов приказ, зашто во него ги разгледуваме податоците од пишаните извори; сепак, претпоставениот тек на случувањата е навестен токму од фрагментарните податоци во пишаните извори, па затоа е неминовно да му се обрне сосем кусо внимание. Водејќи се по изворните податоци што ги спомнавме, Хамонд ги датира пајонското ширење и опсадата на Перинт во втората половина на шестиот век ст.е., а ги поврзува и со појавата на Пајонците во долното течение на Стримон.⁶⁶ Делев опоменува дека, во тој случај, и војничките погребувања со златни маски, кои кулминираат токму во тоа време, би требало да им се припишат на Пајонците. Според него,

да значи дека не е веродостојна и дека треба автоматски да се отфрли, иако – мора да се признае – нападот на град оддалечен 400 километри е навистина невообичаен потег. За разлика од Legrand, кој ја отфрла епизодата како измислица, Делев (2005, 5) претполага дека е одраз на локална, пајонска традиција и е расположен да ја прифати како веродостојна. Џорданов 2003, 81 дополнува дека и трите двобои не се измислица на Херодот, туку напротив, честа појава во архајските општества.

⁶⁴ Pind. Paean II, 59–70.

⁶⁵ За основањето на Абдера, v. Hdt. 1.168; за датирањето на настанот, cf. Петрова 1999, 6, 8; *contra* Џорданов 2003, 83. За детален приказ на раната историја на Абдера и прикажаниов настан, v. Graham 1992.

⁶⁶ Hammond & Griffith 1979, 56 *sqq.*

ова не е многу веројатно, зашто во втората половина на шестиот век ст.е. Ематија се наоѓа во рацете на Аргеадите, чиј политички центар веќе се наоѓал во Ајга; следствено, таму во ова време не може да има ниту Пајонци, ниту пајонска контрола.⁶⁷ Хамонд ги разгледува и раните погребувања во Вергина, каде разликува три различни хронолошки слоеви. Најстариот, од геометрискиот период, кулминира со низа богати погребувања во IX век ст.е., а Хамонд го поврзува со Бригите/Фригите;⁶⁸ поновиот, датиран меѓу 800 и 650 година ст.е., се одликува со војнички погребувања со бронзени приврзоци и украси, кои Хамонд ги толкува како илирски, па претполага дека во раниот архајски период имало големо илирско ширење сè до долното течение на Аксиј.⁶⁹ Според Хамонд, овој наводен период на илирска превласт завршил кон средината на VII век ст.е. поради инвазијата на Кимерците – која наводно се одразила и врз Балканскиот полуостров – но и поради етаблирањето на владетелската куќа на Аргеадите во Долна Македонија. Претпоставките на Хамонд за наводно илирско присуство во долна Македонија не почиваат врз убедливи докази: напротив, континуитетот и непрекинатата развојна линија во материјалната култура, како и отсуството на препознатливи илирски наоди на спомнатата територија говорат цврсто против ваквата претпоставка.⁷⁰ Ако веќе треба да се спекулира за случувањата во периодот што не го покриваат нашите наративни извори, тогаш е многу положична претпоставката на Делев, кој предлага Илирите од реконструкцијата на Хамонд да се заменат со Пајонци. Делев претполага дека во VIII век ст.е., откако завршила претпоставената миграција на Бригите/Фригите кон Мала Азија, (прото?-)Пајонците ја надраснале нивната првична територија во долното течение на Аксиј и го почнале големото ширење за кое спекулиравме погоре, а кое оставило трага во најстарите наративни наслојки како пајонска контрола на Ематија до Пиерските планини на југозапад, и до Крестонија и Мигдонија на југоисток. И во овој случај, Пајонците би се појавиле во долното течение на Стримон во VIII век ст.е., но не поради тоа што биле истуркани во таа насока од наводно илирско население, туку зашто станувало збор за органски дел од пајонското ширење.⁷¹

Еднакво тешко се објаснуваат и наводите за опаѓањето на моќта на Пајонците, како и нивното „повлекување“ од Ематија, Крестонија и Мигдонија во VII и VI век ст.е. Речиси е неминовно овој процес да се поврзе со појавата на кралската куќа на Аргеадите во долна Македонија. Во нејасното сведоштво на Тукидид што многумина го оспоруваат,⁷² откако Македонците ја освоиле долна Македонија, ги истерале оттаму Пиери-

⁶⁷ Делев 2014, 400.

⁶⁸ Hammond 1972, 41.

⁶⁹ *Ibid.*, 420 sqq.

⁷⁰ За подетална критика на гледиштето на Хамонд во рамките на општиот контекст на наодите, *viz.* Archibald 1998, 77 no. 146. Всушност, и Арчибалд и Делев се надоврзуваат на претпоставките на Kilian, “Mycenaean Colonization: Norm and Variety” (*non vidi*); според Арчибалд, “the most important implication of Kilian’s hypothesis is *cultural continuity and stability* [...]”, што е пак главен аргумент против илирската теза на Хамонд.

⁷¹ Hammond 1972, 422; Delev 2007; Делев 2014, 401. Делев претполага дека Пајонците навлегле во долното течение на Стримон од долината на Аксиј, долж Струмичката котлина, преку Рупелската клисура, односно преку земјите на Синтите; или пак од Идомене, јужно од Демиркаписката клисура, кон исток преку Парорбелија и Дов Тепе, директно до езерото Прасијада, преку северниот обод на територијата на Крестонците. Веројатно токму тие биле одговорни за нападот врз Перинт.

⁷² *Cf.* Проева 2004, 140–142.

те и Ботијајците, а по нив и Едонците од Мигдонија; Пајонци се спомнуваат само во контекст на тесниот појас земја по долното течение на Аксиј, како што видовме и погоре.⁷³ Делев дозволува дека опаѓањето на пајонската моќ е поврзано со појавата на носителите на културната група, на која ѝ ги припишуваме погребувањата со златни маски во Синдос, Терма, Агија Параскеви, Архонтико и Требениште во VI век ст.е. – но не ја одредува нивната етничка припадност и прашањето го остава отворено. При сè што идентификацијата на археолошки наоди со одредена етничка заедница по својата природа е неизвесна и хипотетичка, збирот на сите сведоштва сепак нè води во насока на локалните македонски племенски заедници, ако не и кон најраните никулци на македонското кралство на династијата Аргеади. Во суштина, сè зависи од тоа како го читаме и разбираме текстот на Тукидид. Извадокот често се оспорува од очигледни причини – затоа што е тешко да се поверува дека одеднаш од некаде се појавиле Македонци, кои почале со систематско чистење и изместување на населението од долината на Халиакмон, до Пиериските планини и понатаму до Ботијаја. Но, тоа не е пораката што Тукидид сака да ни ја соопшти, и именката Македонци треба да се чита поинаку – како *Argeadae Makedones*, Аргеади (Македонци): во извадокот не се прикажува ширењето на македонскиот етнички елемент, туку на кралската куќа на Аргеадите и (веројатно) нивните приврзаници, кои ќе ги удрат темелите на првото централизирано македонско кралство. Повторно, показ за ова е недвосмислениот културен континуитет и отсуството на каков било прекин или нов елемент во археолошките наоди.⁷⁴ Без оглед што се смениле носителите на политичката власт, културниот круг останал ист, а довчерашните самостојни племиња, со нивното влегување во границите на централното македонско кралство, станале главна компонента во дообликувањето на античките Македонци. Ако Тукидид се чита на овој начин, тогаш во равенството нема потреба ниту од Илири, ниту од Кимерци, а лесно може да се објасни пајонско-македонскиот културен континуитет пред и по етаблирањето на династијата Аргеади. Следствено, Пајонците ниту ќе се преселат, ниту ќе исчезнат, туку дел од нив ќе се вградат во кралството на Аргеадите, а оние што ќе останат вон неговите граници, уште извесно време ќе го продолжат самостојниот политички живот. Но ова се проблеми за кои ќе се расправа во следните поглавја, посветени на археологијата; време е да им се вратиме на пишаните извори.

6. Првиот сигурно датиран и детално посведочен историски настан е походот на персискиот војсководец Мегабас против Пајонците, кој ги зафатил двете бојни сезони од 511, најдоцна до 509 ст.е. Главен извор за овие случувања е Херодот, кој им посветува на Пајонците неколку глави на почетокот од петтата книга на неговата Историја – целина што понекогаш се нарекува „пајонски логос“. Пајонскиот логос на Херодот е поделен на неколку помали епизоди: епизодата со опсадата на Перинт, вештата Пајонка и нејзините браќа, освојувањето на пајонската земја, депортирањето на Пајонците во Азија и, понатаму во текстот, враќањето на Пајонците во татковината. Со настаните на северното егејско крајбрежје е посредно поврзана и епизодата со милетскиот тира-

⁷³ Thuc. 2.99.

⁷⁴ V. Петрова 1999, 54 sqq. и особено Митревски 2008, 176 sqq., кој цени дека „од првото спомнување на Пајонците од Долен Вардар [...] до VI век пр. н.е., кога повторно се потврдува долното Повардарје како пајонска земја, евидентно е постоењето на непрекинат културно-историски развој.“

нин Хистијај, кој се обидува да ја утврди населбата Миркин. Сите овие епизоди, кои ќе ги разгледаме во продолжение, најчесто се проследени со забелешки за животот и обичаите на Пајонците.

Во уводот на петтата глава, Херодот спомнува неколку цртички од постарата историја на Пајонците, меѓу кои и нивната борба против Перинтјаните, за која веќе стана збор погоре. Откако ќе ја заокружи епизодата со Перинт, историографот се префрла во Азија и ја раскажува епизодата за Пајонците Пигрет и Мантија, кои наводно се обидуваат со итрина да добијат власт кај Пајонците:

[...] Си биле некои Пајонци Пигрет и Мантија кои, сакајќи да станат тирани на Пајонците, по враќањето на Дареј во Азија дошле во Сарди, а со себе ја довеле и својата сестра која била стасита и убава. Тие издемнале можност [...] ја дотерале сестра си колку што можеле поубаво и ја пратиле да налее вода. Таа бардакот го носела на глава, со себе водела коњ што ѝ бил врзан за раката, а така одејќи, предела лен. Кога девојката поминувала, го привлекла вниманието на Дареј, зашто тоа што таа го правела не можело да се види ниту кај Персијците, ниту кај Лидијците, ниту каде и да е во Азија. [...] Кога Дареј прашал од каде е девојката, момчињата рекле дека се Пајонци и дека таа е нивна сестра. Дареј натаму прашувал кои се тие Пајонци, каде им е земјата и по каква работа тие се дојдени во Сарди. Тие рекле дека се дојдени за да му се предадат нему, дека Пајонија се наоѓа на реката Стримон, а Стримон тече недалеку од Хелеспонт; тие, пак, биле потомци на Тевкрите, отселени од Троја. Момчињата сето тоа го кажале, а кралот прашал дали сите тамошни жени се така работливи. Пајонците ревносно одговориле дека тоа е така. [...]⁷⁵

Приказната има и втора епизода, во која Дареј не решава како што очекувале Пигрет и Мантија, туку му заповеда на Мегабас да ги покори Пајонците и да ги префрли во Азија:

Потоа Дареј му пишува писмо на Мегабаса кого го имал оставено за заповедник на војската во Тракија. Во писмото му заповедал да ги крене Пајонците од нивните краишта и да ги доведе кај него; и нив, и децата, и нивните жени. Веднаш еден коњаник со голема брзина се упатува на Хелеспонт и, откако го минал протокот, му го предава писмото на Мегабаса. Овој, штом го прочитал, зел водачи од Тракија и тргнал со војската во Пајонија. Кога Пајонците разбрале дека Персијците одат на нив, ја собрале војската и се упатиле на морето мислејќи дека Персијците упадот ќе го направат таму. Пајонците биле готови да го одбијат нападот на Мегабасовата војска, но Персијците, кога дознале дека Пајонците се собрале и го обезбедиле местото на пробивот откај морето, како пгго биле со водачи, тргнале по сувоземен пат. Незабележани од Пајонците, упаднале во нивните градови што биле останати без мажи. Напаѓајќи градови без одбрана, лесно ги освоиле. Кога Пајонците разбрале дека градовите им се заземени од непријателите, веднаш се распрснале; секој се упатил во својот град, а таму им се предале на Персијците. Така Сиропајонците, Пајоплите и другите Пајонци сè

⁷⁵ Hdt. 5.12-13.

до езерото Прасијада биле истерани од своите предели и биле одведени во Азија.⁷⁶

Приближно во исто време кај Херодот се расплетува уште една, напоредна приказна. Во неа, Дареј го повикува во Сарди милетскиот тиранин Хистијај и му нуди да избере награда, зашто успеал да го зачува мостот преку реката Истар во мигот кога Скитите ги повикувале Хелените да си заминат:

Дареј, пак, штом го поминал Хелеспонт и втасал во Сарди, се сетил на услугата што му ја направил Милеканецот Хистијај и на советот што му го дал Митилењанецот Кој. Ги повикал да дојдат во Сарди и им дал да изберат што сакаат. Хистијај, бидејќи веќе бил тиранин на Милет, не побарал никаква тиранска власт, туку замолил да му го даде во негово владеење местото Миркин во земјата на Едоните, зашто сакал таму да основа град. Тој тоа го побарал. Кој, пак, бидејќи бил обичен граѓанин, а не тиранин, побарал да владее како тиранин во Митилена. Кога на двајцата им била исполнета желбата, тие заминале во оние места што ги избрале.⁷⁷

Додека Мегабас војувал против Пајонците, Хистијај веќе ги градел утврдувањата на новиот град. Но, откако ги довел Пајонците во Сарди, војсководецот го советува Дареј да не му ја дава на Хистијај оваа богата и добро населена област:

Мегабас, пак, водејќи ги Пајонците, втасал на Хелеспонт, а оттаму се префрлил на другиот брег и втасал во Сарди. Во тоа време Милеканецот Хистијај почнал да го гради градот на местото што го побарал и го добил на дар од Дареја како плата за зачуваниот мост. Местото, на кое името му било Миркин, се наоѓало кај реката Стримон. Кога Мегабас разбрал што прави Хистијај, штом отишол во Сарди водејќи ги со себе Пајонците, му рекол на Дареја: „Кралу, каква работа си направил? Си му дал на опасен и умен маж, Хелен, да основа град во Тракија, каде што има и шума – изобилство материјал за градење на бродови, многу дрвја добри за весла, и рудници на сребро. Таму живеат големо множество Хелени и многу барбари кои, ако си најдат водач, ќе го прават и дење и ноќе тоа што тој ќе им заповеда. Туку ти тој човек сопри го во таа работа за да не ти се случи да бидеш притиснат со војна во својата земја. Кротко повикај го да дојде кај тебе и спречи го. А кога ќе ти падне в раце, направи тој човек веќе никогаш да не втаса кај Хелените.“⁷⁸

Дареј го послушал советот на Мегабас и го зел Хистијај со себе во Суса, под изговор дека му треба како советник. Херодот не кажува што се случило со Миркин, но според сè, населбата останала неутврдена и за неа не знаеме ништо повеќе. Редоследот на настаните, онака како што се прикажани кај Херодот, загатнуваат и еден проблем: за да го даде некому Миркин, Дареј морал претходно да го поседува, што значи дека во моментот на овие случувања Едонците веќе се нашле под персиска власт – можеби во

⁷⁶ Hdt. 5.14-16. Според Делев (2014, 81), реченицата во која Херодот ги набројува останатите, неосвоени Пајонци излегува од стилскиот контекст, па некои уредници и коментатори ја сметаат за интерполација во текстот на Херодот.

⁷⁷ Hdt. 5.11.

⁷⁸ Hdt. 5.23.

текот на истите дејствија на Мегабас против Пајонците – но тоа останало надвор од приказот на Херодот, па затоа приказната делува анахроно. Делев претпоставува дека Мегабас можел да стаса до Едонците и при неговите претходни дејствија на северното крајбрежје, и дозволува дека „тракиските водичи“ на Мегабас што се спомнуваат во текстот всушност биле Едонци. Врз основа на ова, Делев претполага дека граница меѓу Пајонците и Едонците во долниот тек на Стримон била реката Ангитес (Драматича / Кара Су), а Персиската војска дејствувала низ ден. Драмско поле, па оттаму, низ падините на ден. Мавровуни, Меникион и Вронтос се спуштила во пајонските земји, во висина на Сирус, т.е. ден. Серес.⁷⁹

Сепак, Мегабас не успеал да ги покори соседите на Доберите, Агријаните и Одомантите, како и оние што живееле на самото езеро. Херодот прави куса, но интересна дигресија за обичаите на езерските жители, кои ги кривале своите населби на дрвени колци што ги носеле од планината Орбелос и ги забивале во езерското дно:

Оние, пак, што живееле околу планината Пангај – Доберите, Агријаните, Одомантите, како и оние што живееле на самото езеро Прасијада, воопшто не биле покорени од Мегабас. А тој се обидел да ги истера и тие што живееле на езерото. Тие, пак, живеат вака. На средината на езерото има зацврстена платформа, која стои на високи колци, а откај брегот до платформата води тесен премин, всушност еден мост. Столбовите на кои е поставена платформата најпрвин, секако, ги поставиле сите луѓе заедно, но потоа се установил обичај и ги поставуваат вака: тој што се жени, за секоја жена, а секој си доведува по многу жени, мора да донесе три греди од планината што се вика Орбел и да ги постави. А таму живеат на тој начин пгто секој на платформата си има своја колиба во која живее со семејството. Колибата има врата, всушност капак на платформата, што води надолу кон езерото. Малите деца, од страв да не им се стркалаат во водата, ги врзуваат со јаже за ножего. Коњите и запрежниот добиток ги хранат со риби. Риби имаат во такво изобилство што, откако ќе го отворат капакот и со јаже ќе спуштат празен кош во езерото, ако го подржат само кратко време, го извлекуваат полн со риби. Имаат два вида риби; едните се викаат папракси, а другите тилони.⁸⁰

И овој извадок предизвикува тешкотии во толкувањето. Според некои издавачи на Херодот, начинот на кој Доберите, Агријаните и Одомантите се вметнати во реченицата упатува дека набројувањето е подоцнежна интерполација во текстот на Херодот. Дури и ако претпоставиме дека во оригиналната верзија на текстот единствено биле спомнати Пајонците кај езерото Прасијада, повторно се добива впечаток дека истите жители (до / кон и на брегот на Прасијада) се спомнати двапати – и како преселени, и како непокорени. Од текстот јасно произлегува дека Херодот раскажува за жителите на наколните населби во самото езеро, чиј живот и навик ги објаснува; местото на Доберите, Агријаните и Одомантите во средината на ваков извадок не е сосем јасна. Во суштина, дури и ако прифатиме дека Херодот се осврнува само на неименуваните Пајонци, тоа нема да промени многу, а најмалку ќе ни го разјасни разграничува-

⁷⁹ Delev 2007; Делев 2014, 88.

⁸⁰ Hdt. 5.16.

њето на племенските територии во пошироката околина – зашто Доберите, Агријаните и Одомантите можеме да ги лоцираме само во груби рамки, некаде „близу Пангај“.⁸¹

Пајонците што Мегабаз целосно или делумно ги префрлил во Азија околу 510 ст.е., по заповед на Дареј биле населени „во Фригија, во место и населба определени за нив“.⁸² Еден логичен начин да се објасни нивното преселување е дека биле користени како *kurtas*-работници. Станува збор за една специфична категорија работници, главно на имотите на кралот и на персиското благородништво, од кои најголем дел биле туѓинци; меѓу нив имало значителен број воени пленици или робови, но и слободни луѓе кои работеле за плата, како и поединци кои привремено одработувале некаков долг. Забуната се состои во тоа што хеленските автори не ја познавале оваа практика на Ахајменидите, па ги опишуваат овие *kurtas*-работници врз основа на хеленските традиции и светоглед, па оттаму и Пајонците биле „поробени“ и „депортирани“ во Азија.⁸³ Нема сомнеж дека решението на Делев и Издимирски е логично и издржано – во случај да прифаќаеме дека епизодата со депортирањето на Пајонците одразува реален историски настан. Сепак, подолу ќе разгледаме низа аргументи кои сведочат дека приказната претставува обична историографска матрица која ја има и кај други автори, и со други главни ликови, а кај Херодот има и стилистичка и пропагандна функција. Но, најпрвин треба да ги вратиме Пајонците во татковината.

Епизодата во која Пајонците се враќаат дома се датира подоцна, во времето на Јонското востание (499–494 ст.е.); технички, таа не влегува во „пајонскиот логос“, но сепак е дел од целата приказна. Во неа, милетскиот тиранин Аристагора, кој претходно се вратил од копнена Хелада, смислува како да го налути Големиот крал и да им наштети на неговите интереси: тој испраќа пратеник кај Пајонците во Фригија и им нуди безбедно да ги врати во татковината:

Аристагора [...] испратил во Фригија свој човек кај Пајонците. [...] Кога гласникот дошол кај Пајонците, вака им рекол: [...] „Сега цела Јонија се крена против кралот, и вам ви се укажува можност да се спасите и да се вратите во вашата земја. Сами треба да смислите како ќе втасате до морето, а потоа сè друго е наша грижа.“ Кога го слушнале тоа, Пајонците се израдувале и, земајќи си ги жените и децата, избегале на морето. Имало, вистина, и такви што се исплашиле и останале таму. Пајонците излегле на море, а оттаму се префрлиле на Хиос. [...] Потоа Хијците ги префрлиле од Хиос на Лезбос, а Лезбјаните ги превезле во Дориск. Оттаму пешки втасале во Пајонија.⁸⁴

Иако минало прилично долго време откако заминале, вратените Пајонци очигледно успеале повторно да се интегрираат во локалната заедница: во описот на настаните од 480 ст.е. Херодот повторно ги спомнува Пајонците, Доберите и Пајоплите северно од планината Пангај:

⁸¹ Cf. Hdt. 7.113; Strab. 7, fr. 41; Hdt. 7.112.

⁸² Hdt. 5.98. Патот што го минале при враќањето укажува дека станувало збор за подалечната, т.н. Голема Фригија, а не за Хелеспонтска Фригија, која лежела веднаш на спротивниот брег на Хелеспонт, cf. Делев 2014, 82.

⁸³ Детално за овој проблем, и специфично за Пајонците во улога на *kurtas*-работници, v. кај Delev 2000, 49 sqq.; Делев 2014, 399–408; Издимирски 2018, 56 sqq., со детална литература.

⁸⁴ Hdt. 5.98.

Минувајќи покрај Пајонците, Доберите и Пајоплите, кои живеат северно од Пангај, [Ксеркс] тргнал на запад и одел се додека не втасал на реката Стримон и градот Еион, во кој, уште жив, владеел Бог за кого малку пред ова зборував. Таа земја околу планината Пангај се вика Филида. Се протега на запад до реката Ангита, која се влева во Стримон, а на југ допира до самиот Стримон на кој магите му жртвувале колејќи бели коњи.⁸⁵

Најпосле, во контекст на походот на Ксеркс – или, поточно, на неговото враќање во Азија – се спомнуваат и жителите на Сирус, средиштето на Сиропајонците, каде Ксеркс ја оставил на чување светата колесница на Ахурамазда:

Ксеркс, оставајќи го Мардонија во Тесалија, брзо се упатил накај Хелеспонт и до местото на кое требало да премине втасал за четириесет и пет дена. [...] Болните Ксеркс ги оставал по градовите низ кои минувала војската, со порака да ги негуваат и хранат. Некои оставил во Тесалија, други во Сирус во Пајонија, а и во Македонија. Таму, кога одел кон Хелада, ја оставил светата Севсова кола, а тогаш, кога се враќал, не ја добил зашто Пајонците им ја дале на Трачаните. Кога ја побарал, Пајонците му рекле дека Трачаните што живеат околу изворите на Стримон ги грабнале кобилите кога биле на пасење.⁸⁶

Овој извадок може да се толкува различно – како една од многубројните виџети со кои Херодот му дава посебна боја на текстот, но и како неочекувано сведоштво за состојбата на крајбрежјето и политичкиот компас на засегнатите племиња. Така, Ботева ја прифаќа претпоставката на Кинаст дека текстот на Херодот создава претстава за две јасно одбележани територии со два различни статуси: земјите источно од долното течение на Стримон, и земјите кои лежеле на запад. Територијата од Хелеспонт до Стримон се сметала за безбедна, па затоа Ксеркс требало да ја остави колесницата на сигурно место пред да го премине Стримон и да продолжи кон запад.⁸⁷

Тоа е она што е извесно. Остануваат многу неодговорени прашања: зошто Ксеркс би ја доверил колесницата на Ахурамазда на жителите на Сирус; дали овие жители се Сиропајонците, за кои традиционално се верува дека биле депортирани во Азија; ако станува збор за истото население, како можел Ксеркс да има доверба во нив; и дали ова значи дека тие (ако воопшто биле депортирани, *в. погоре*) не се вратиле од Азија против негова воља, независно од она што го читаме за Аристагора. Според сè, скудниот изворен материјал нема да дозволи овие прашања да добијат задоволителен одговор.⁸⁸

7. Ова, со мали скратувања, е корпусот од изворни податоци за навлегувањето на персиската војска во пајонските земји. Јасно е дека десетина глави од текстот на Хе-

⁸⁵ Hdt 7.113.

⁸⁶ Hdt. 8.115.

⁸⁷ Всушност, Херодот никаде не кажува зошто Ксеркс морал да ја остави колесницата во Сирус и да ја побара дури при враќањето; *в. Йорданов 2003, 99; за претпоставките, cf. Kienast 1996, 308; Ботева 2006. Ботева спомнува и дополнителен аргумент – дека во месноста Девет патишта Ксеркс жртвувал бели коњи, момчиња и девојки (Hdt. 7.113–114), со што можеби се одбележувал почетокот на нова етапа во походот, од другата страна на Стримон.*

⁸⁸ Ботева 2006, 8.

родот не можат да бидат подлога за точна и издржана реконструкција на случувањата; затоа, во стручната литература овој дел од персиските дејствија во Европа се прикажува онака како што ни е претставен и кај Херодот, без поширока анализа и реконструкција,⁸⁹ или пак е придружен со напоредни археолошки, нумизматички и други изворни податоци.⁹⁰ Погоре ги дадовме основните толковни одредници за секоја епизода; во продолжение, ќе навлеземе подлабоко во текстот и ќе се задржиме на епизодите не само врз основа на општиот политички кадар на случувањата, туку и на нивната литературна и стилистичка улога.

Депортирањето на Пајонците во Азија несомнено е настан што му остава голем впечаток на читателот;⁹¹ па сепак, за ефектот на принудната преселба, но и на враќањето на Пајонците врз етничката, политичката и културната слика во долното течение на Стримон, не можеме да кажеме речиси ништо. Крајниот ефект секако зависи од обемот на придвижувањето – а со оглед на тоа што Херодот никаде не спомнува бројки, тешко е дури и да се спекулира за размерот на целиот потфат. Ако го прифатиме без резерва Херодот, кој зборува за „место и населба“ на Пајонците во Фригија, сосем е можно дека епизодата се состоела од низа настани со мал обем, без некое покрупно значење или поголема историска важност;⁹² затоа, освен Хамонд и Фол, кои ја прифаќаат приказната како утврден историски факт,⁹³ малкумина му веруваат на Херодот без одредена резерва.⁹⁴ Погоре разгледавме еден допадлив обид за толкување на епизодата, во кој се објаснуваше и причината за депортацијата; во продолжение ќе разгледаме уште неколку проблеми, но и можни решенија на загатката.

На почетокот, го оставаме настрана објаснувањето на Херодот дека Пајонците му оставиле толку силен впечаток на Дареј, што тој посакал да има такви поданици во Азија. Причината за ова е едноставна: легендарниот, безмалку фолклорен карактер на оваа приказна е препознаен уште одамна, и тоа од повеќе истражувачи, дотаму што Макан заклучува дека приказната за Пајонците е „надградена верзија на една обична анегдота“.⁹⁵ Станува збор за еден од ретките среќни случаи, кога имаме напоредни извори, кои го посочуваат неисторискиот карактер на приказната, или барем на начинот

⁸⁹ На пример, Bury (1912, 239) и Bury & Meiggs (1978, 152) му посветуваат на овој проблем само неколку редови; приказот на Burn (1984) е незначително подолг, но главно се состои од прераскажување на Херодот; исто е и кај Dandamaev (1989, 150); Errington (1990, 9) им посветува на Пајонците една единствена реченица во која констатира дека биле преселени во Азија. Hodlofsky (1979) воопшто не се сомнева во приказната, која ја изложува во еден пасус, а Briant (1996, 156-157) им посветува на случувања на крајбрежјето неполни две страници. Cawkwell (2005) воопшто не го спомнува пајонскиот логос, Пајонците ги спомнува во неколку патемни забелешки, а за настаните на крајбрежјето одвојува двај една страна текст.

⁹⁰ Hammond & Griffith 1979, 57 *sqq.*; Делев 2014, 81 *sqq.*

⁹¹ Hdt. 5.12-13.

⁹² Делев 2014, 82.

⁹³ Fol & Hammond 1988, 235 *sqq.*

⁹⁴ Или, подобро кажано, ги преземаат податоците на Херодот без дополнително толкување и не ги користат како подлога за реконструкција на настаните. Само Demand (1988) напоменува дека приказната за заминувањето и враќањето на Пајонците има истоветни мотиви и слична изведба – и затоа треба да се набљудува паралелно – со преселбата и половичното враќање на Фокајците (Hdt. 1.162-170), што повторно ја сведува на ниво на литературна вежба на тема „преселба и враќање“.

⁹⁵ Masan 1895, app. IV, 55-59; cf. Will 1967.

на кој ни е пренесена. Пред сè, пофалбата на пајонската жена ја има и кај Ајлијан, кој им придодава и други дарби на Пајонките, на пример – дека ги дојат децата додека одат на вода со врчва на главата.⁹⁶ Но уште поважна е напоредната, многу поинаква варијанта на приказната со вештата Пајонка што ни ја пренесува Никола од Дамаск. Во неговата верзија, епизодата не е поврзана со Дареј, туку со лидискиот крал Алијат; главната хероина не е млада девојка со двајца браќа, туку жена под власт на сопругот; главните актери не се Пајонци, туку Тракијци; а жариштето на дејствието не е ниту во Пајонија, ниту во Фригија, туку во Мизија.⁹⁷ Може да се спори дали Никола од Дамаск ја презел приказнава од Ксантос од Лидија, и дали Ксантос воопшто ги поврзува Тракијците и Мизите; во секој случај, Херодот воопшто не ја спомнува Мизија во овој контекст, така што определниците не се преземени од него.⁹⁸ Според тоа, постојат најмалку две верзии, и бесполезно е да се спекулира која од нив е постара или оригинална, зашто ваквите легендарни/фолклорни мотиви мошне ретко имаат канонска верзија.⁹⁹

Останува нејасно и нешто друго: зошто требало да се депортираат токму Пајонците, и зошто само тие? Во текот на неколку бојни сезони, Персијците сретнале и покориле многу племиња и десетици градови и села. Ако дале отпор, за што немаме податоци, Пајонците секако не биле единствените. Ако биле доволно силни за да претставуваат закана,¹⁰⁰ како биле поразени и преселени за само дел од една бојна сезона? Ако пак биле доволно слаби за да бидат поразени за толку кусо време, тогаш не можеле да бидат поголема закана од другите племиња на истото крајбрежје.¹⁰¹ Ако продолжиме да бараме историска и здраворазумска логика во приказнава, влегуваме во вистински маѓепсан круг. Дополнителен проблем е сведоштвото на Херодот дека во областите околу Прасијада и Пангај, како и близу Доберите, Агријаните и Одомантите и подоцна имало Пајонци. Во тој случај, треба да се расчисти кои од сите тие Пајонци биле депортирани, и според кој критериум. Поради сево ова, се чини поиздржано да се одбере страната на историчарите кои ја отфрлаат класичната приказна за преселувањето на Пајонците.¹⁰²

⁹⁶ Ael. Var. Hist. 7.1–2.

⁹⁷ FGtH 90, fr. 71.

⁹⁸ Cf. понатамошната напоредна анализа на изворите кај Will 1967.

⁹⁹ Will 1967, 180 има впечаток дека верзијата на Никола од Дамаск е поблиска до некаков „оригинален“ облик на мотивот, зашто кај него миграцијата е трајна и Мизите никогаш не се враќаат од каде што тргнале, за разлика од Пајонците, чија преселба е минлива епизода без реални последици. Делев (2005, 5) претпоставува дека Херодот обединил два неповрзани мотива – пратеништвото на Пигрет и Мантија и мотивот на покажување жена – во една приказна, која токму затоа има толку недоследности.

¹⁰⁰ Така, на пример, мислат How & Wells 1989, *ad loc.*

¹⁰¹ Хамонд на повеќе места (1979, 1988) ги претставува Пајонците како „leading power“, која наводно го пречувала ширењето на персиското кралство (веројатно по примерот на How & Wells, *q.v.*). Но такво нешто би важело и за повеќето други племиња на истиот географски потег, на кои сепак не им се случило ништо драматично. Тврдењето на Хамонд посредно имплицира (1) или дека целото население од Стримон до Аксиј било пајонско, со што не останува место за Едонците и Бисалтите, или пак (2) дека Персијците уште од почеток биле заинтересирани за долината на Аксиј, за што нема никаква поткрепа ниту во изворите, ниту пак во последователните настани.

¹⁰² Сепак, треба да се има на ум и патемната забелешка на Archibald 1998, 85: “Persian policy was far shrewder than Hammond suggests. Selected tribes were made examples of, not unlike the way in which the Mi-

Што се однесува до другите племиња во околината, на располагање ни се две опции: или да прифатиме дека безмалку сите се нашле под персиска контрола, или пак спекулираме во спротивна насока со низа конјектури. Историчарите што ја анализираат новонастанатата состојба на северното крајбрежје ретко се впуштаат во понатамошна анализа, и тоа со право. Прво, податоците на Херодот се премногу малубројни и премногу неодредени; понатаму, не можеме со сигурност да кажеме, на пример, каде точно завршувале едонските земји, а каде почнувале бисалтските, за да можеме да го следиме ширењето или стеснувањето на племенските територии; и најпосле, не знаеме колку широка и колку интензивна била персиската контрола – дали станувало збор само за контрола преку воено присуство, или пак за активно управување.¹⁰³ За настаните од 512 до 509 год. ст.е. едноставно не може да се спекулира толку детално. Сепак, извесно е дека персиското навлегување на северното егејско крајбрежје најнеповолно се одразило врз Пајонците. Пред 510 год. ст.е., тие го контролирале најмалку долното течение на реката Аксиј, биле непосредни соседи на Аргеадите и, веројатно, доволно силни за да го спречат ширењето на оваа владетелска кука кон исток; може да се претпостави дека пајонската контрола делумно се протегала и преку Аксиј, по северниот раб на централната македонска рамнина. По персиското навлегување, пајонската власт на оваа територија неповратно гаснува.

8. Тука завршува историската анализа на настаните на северното крајбрежје; во продолжение, ќе ја разгледаме контекстуалната вредност на податоците на Херодот и нивната функција во рамките на делото како литературна целина.¹⁰⁴

Во првите четири книги од неговото дело, Херодот ги разгледува кралските овластувања, моќта на владетелот и неговата воена сила во рамките на персиската држава. Поголемиот дел од петтата книга се надоврзува на истата проблематика, но затгнува и низа прашања за тоа како воената сила и политичката моќ се користат на терен, во време кога персиското кралство влегува во видокругот на „западниот“ свет.¹⁰⁵ Централното место во приказната му припаѓа на главниот актер, кој ја има моќта, решава и ја презема одговорноста за политичките успеси и неуспеси. Во делот што нè ин-

lesians were singled out for punishment following the Ionian revolt. As in that case, those who resisted most fiercely were given exemplary treatment to deter the less adventurous.” Овој пристап, иако плод на конјектура, можеби ни го открива критериумот кого го баравме погоре.

¹⁰³ Да го илустрираме ова со еден практичен пример. Не можеме да знаеме дали Пангајските рудници биле на персиска, на едонска или на бисалтска територија – не само зашто не знаеме доволно, за да разграничимо една од друга племенска територија во тоа време, туку и затоа што тешко можеме да го дефинираме опфатот на „племенска територија“, особено кај блиски или сродни племенски групи, и тоа под контрола на иста политичка сила. Ако тврдиме дека рудниците биле под персиска контрола, тоа веќе би било издржано, но во тој случај е неважно кое од племињата ја населувало таа територија.

¹⁰⁴ Анализата што следи е заснована врз дел од гледиштата на Irwin 2007; Irwin & Greenwood 2007 и Osborne 2007. Овие автори го обработуваат „пајонскиот логос“ – и, воопшто, делото на Херодот – главно од литературна и стилистичка гледна точка, а ретко ги земаат предвид историските недоумици во врска со опишаните случувања; затоа тука ќе ги разгледаме само гледиштата кои подлежат на проверка и се согласуваат со историските сознанија.

¹⁰⁵ На пример, природата на моќта; нејзината основа; зошто еден полис е моќен, а друг слаб; како оваа моќ се раѓа, а како гаснува. Cf. Irwin 2007, 41–44, со список на литература, како и коментарот на Osborne, кој го презема методолошкиот пристап и ја надградува оваа анализа (2007, 88 sqq.).

тересирана нас, Дареј најпрвин го минува Хелеспонт и се повлекува во Азија, а го остава Мегабас да ги скроти сите што сè уште ѝ се опираат на персиската власт.¹⁰⁶ Потоа Херодот нè префрла во Либија, па повторно нè враќа кај Мегабас, но не и кај Дареј.¹⁰⁷ Читателот добива впечаток дека Мегабас е оставен да делува самостојно и дека Дареј веќе не го интересира територијата западно од Хелеспонт – но, речиси веднаш потоа, Големиот Крал повторно излегува на сцената.¹⁰⁸

Повторното појавување на Дареј може да изгледа нелогично од хронолошка, наративна и, воопшто, од историска гледна точка; затоа пак, е сосема издржано од гледна точка на книжевниот дискурс. Дареј го снемумува од наративот не зашто раскажувачот сака да заврши со него, туку напротив, зашто сака ефектно да го врати на сцената. Ова место во текстот на Херодот го означува почетокот на еден нов логос и сосема нова епизода, која служи како спојка со понатамошните персиските дејствија во Европа;¹⁰⁹ кадарот е приказната што целосно ја прикажавме погоре, во која двајца Пајонци решаваат да го следат Дареј сè до Сарди.¹¹⁰ Имињата на овие Пајонци се разликуваат од ракопис до ракопис; забележани се како Пигрет, Тигрет или Тугрет, и Мистија или Мантија; но, тоа не е важно, зашто тие не се вистинските двигатели на оваа приказна. Поважно е тоа што оваа приказна може да се оспори како обична историографска матрица, облечена во ново руво специјално за оваа прилика. Погоре видовме дека слична приказна има и кај Ајлијан, и кај Никола од Дамаск, а општиот мотив на покажување убавина жена го има на повеќе места дури и во текстот на Херодот. Тоа го прави Лидиецот Кандаулес (Мирсил), кој му ја покажува својата гола сопруга на телохранителот Гигес,¹¹¹ а сличен е и мотивот во една епизода со Пејсистерат, кој пред Атињаните ја изложува високата Фија од демата Пајанија и за возврат добива тиранида.¹¹² Како и да е, со оваа проверена досетка сега се служат Пајонците¹¹³ – но исходот е сосема неочекуван, што всушност е „новото“ што ја различува оваа епизода од соодветните приказни на други места. Се очекува сестрата да го освои срцето на кралот, а нејзините браќа да бидат наградени со власт кај Пајонците; но, кралот воопшто не се задржува врз нејзината убавина, туку врз особините што ја красат: вештината и работливоста. Суштината на покажувањето на оваа жена пред кралот е да се истакне работливоста на пајонските жени, а Херодот веќе нагласи дека Големиот Крал е добар набљудувач на

¹⁰⁶ Hdt. 4.143-4.

¹⁰⁷ Hdt. 5.1.

¹⁰⁸ Hdt. 5.11.

¹⁰⁹ Cf. на пример, коментарот на Osborne (2007, 89): "...in a familiar enough Herodotean technique, a new section begins with the name, no – the article, of the prime protagonist"; исто и Nenci (1994, *ad loc.*), кој зборува за "tipica formula di transizione".

¹¹⁰ Се чини дека еден од главните мотиви во петтата книга е токму нагласката на префрлањето од Азија во Европа и обратно; Дареј, Мегабас, Отан, Пигрет и Мантија, Пајонците, Хистијан, подоцна и Аристагора, и т.н.

¹¹¹ Hdt. 1.7-13.

¹¹² Hdt. 1.60.4-5; Arist. *Ath. pol.* 14. 4.

¹¹³ Лајтмотив на сите овие речиси парадоксографски матрици се Пајонците, Атињаните, тиранидата и Персијците. Уште едно смислено поврзување во идејна целина е епизодата во која Аристагора во една глава ја посетува Атина, а веднаш во следната им праќа порака на Пајонците и ги повикува да го искористат Јонското востание за да се вратат дома; v. Hdt. 5.97; 5.98.

културните разлики меѓу народите,¹¹⁴ па не е чудно што ќе го заинтригираат обичаите и навиките (*nomoi*)¹¹⁵ на нејзиниот народ. Дареј ја гледа жената како припадник на една поширока заедница, а нејзините особини – како особини произлезени од специфичните *nomoi* на таа заедница, па наместо еднава жена, решава да ја присвои целата заедница. Кралот не го интересираат невообичаени и извонредни поединци, туку невообичаени и извонредни обичаи и навикни. Проблемот на Пајонците е во тоа што – како што експлицитно ни кажува Херодот – однесувањето на женава не е ниту персиско, ниту лидиско, ниту пак може да се види некаде во Азија; ова значи дека главниот ресурс на пајонската земја не е земјата како земја, туку народот што ја населува. Пајонците се народ-ресурс, кој може да функционира и да биде полезен секаде, без оглед каде е населен – и тоа е поуката од целата приказна.

Погоре видовме дека имало и други, непокорени Пајонци, кои живееле на езерото Прасијада, недалеку од Миркин. Атенај со право ѝ се чуди на приказната во која коњите и добитокот јадат риба.¹¹⁶ Но, според некои толкувања, во извадокот не е важно што јадат животните на Пајонците, туку нешто сосема друго: ако на претходните Пајонци не им требале ресурси, зашто тие биле ресурс и можеле да живеат каде било, овие Пајонци зависеле од еден единствен ресурс кој им давал живот и ги определувал. Тие одбрале „зависен“ начин на живот, па сепак не биле совладани. Напротив, откако ќе чуе дека Дареј му го подарил на Хистијај градот Миркин, Мегабас остро протестира, зашто во овие Пајонци гледа закана, за разлика од другите, кои наводно ги преселил во Азија без никакви неприлики.

Кажавме доволно за да се сфати дека голем дел од податоците во „пајонскиот логос“ не само што не одговараат на реалноста, туку се идеализирани, а наместа и инструментализирани. Книжевната анализа открива дека поголемиот дел од овој логос всушност не е логос за Пајонците, туку своевиден „логос за моќта и изборот“.¹¹⁷ Херодот го темели приказот на случувањата врз спротивставеноста на две сродни групи луѓе, кои направиле дијаметрално спротивен избор:¹¹⁸ едните верувале дека нивната вешти-

¹¹⁴ Hdt. 3.38, во епизодата за Хелените и Индијците, кои меѓусебно се згрозувале од начинот на кој другите си ги погребувале родителите.

¹¹⁵ При опишувањето на културните концепти на разните народи и племиња, Херодот се служи со три различни поими: *diaita*, *ethea* и *nomoi*; разликата меѓу овие поими е одлично објаснета кај Redfield, 1985: 98-99, *q.v.* *Diaita* претежно се однесува на материјалната култура, на храната, пиењето и секојдневниот живот; *ethea* се однесува на амбиентот и на „културниот фон“ на една заедница; *nomos* е нешто поексплицитно и појасно дефинирано од *ethea*, нешто што може да се искаже со зборови и да се воспостави како правило. *Nomos* е и знак за постоење на одреден степен на култура; сите племиња имаат *ethea*, но оние што се „најдиви“ немаат никакви *nomoi* (*cf.* Hdt. 4.106), зашто не се способни да си постават определници по кои ќе се раководат.

¹¹⁶ Athen. *Deipn.* 345e.

¹¹⁷ Или, поточно, една половина од ваквиот логос, зашто е логично поврзан со епизодата за Коес и Хистијај (5.11). Оваа епизода повторно го загатнува прашањето за моќта (Хистијај веќе имал тиранида, а Коес ја посакувал) и за изборот (изборот на награда, што им е понуден на двајцата, и од кого зависи нивната понатамошна судбина).

¹¹⁸ Мотивот на избор е омилен мотив на Херодот. Изборите пред кои Херодот ги исправа неговите ликови никогаш не се лесни и безначајни: Кандаул го тера Гигес да избере убиство или смрт (1.11), а еднакво е тежок изборот што Ксеркс му го нуди на својот брат Масист (9.11). Постојано се нагласува премерувањето на предностите и последиците на секој избор.

на е „пренослива“ и дека можат да функционираат каде било, а другите зависеле од еден ресурс и биле подготвени да го бранат по секоја цена. Работите излегле такви, што првите се расеале, но не нашле мир во новата татковина. Херодот не го раскажува ова *fabulae gratia*. Поуките од неговата книга им се наменети на Хелените; особините што Херодот им ги припишува на Пајонците ги има и на многу места низ Хелада,¹¹⁹ со што се постигнува идентификација со Пајонците и се загатнува прашањето за изборот на сопствената судбина. Преку приказната за покорувањето на Пајонците, кои пропаднале зашто поверувале дека можат да функционираат без матица, Херодот ги опоменува Хелените: за да опстои една заедница, освен умешен и работлив народ, потребни се природни ресурси за народот да расте и да се развива, но и политички центар околу кој ќе се концентрира. Херодот го потсетува хеленскиот читател на концептите на политичка припадност, политичка определба, снабденост со ресурси и економски развој – препознатливите болки од кои Хелените страдале низ целата историја.¹²⁰

9. Во следните педесетина години, Пајонците ги снемјува од пишаните извори. Последна голема епизода во која ги среќаваме, а му претходи на времето на Филип II, се одвива во контекст на дејствијата на одрискиот басилеј Ситалк против Пердика II.¹²¹ Откако ја собрал војската за поход против македонскиот крал Пердика, Ситалк се придвижил кон Македонија:

Тргувајќи од одриската земја, најпрвин ги кренал сите негови Тракијци меѓу Хајмос и Родопа, сè до Понт и Хелеспонт, како и Гетите преку Хајмос и други племиња што живееле кон Понт, од оваа страна на реката Истар. Гетите и другите тамошни народи живеат во соседство со Скитите и имаат исто оружје со нив – сите се стрелци-коњаници. Повикал и самостојни Тракијци што живеат на планините и се борат со мечови: тие се нарекуваат Дици, а најмногу ја населуваат Родопа. Едни придобивал со пари, а други му се приклучувале со своја волја. Ги повикал под оружје и Агријаните, и Лајаите, како и другите пајонски племиња со кои владеел, а ги населувале најдалечните предели на неговата земја – сè до пајонските Лајаи и реката Стримон, која извира од Скомброс и тече низ земјата на Агријаните и Лајаите, каде се протега меѓата на слободните Пајонци. [...]

[...] Откако сè било подготвено, ја кренал војската и се придвижил против Македонија, најпрвин низ сопствената земја, а потоа низ пустата гора Керкина, која е граница меѓу Синтите и Пајонците. Низ неа одел по патот што самиот претходно го просекол низ шумата кога војувал против Пајонците. Додека минувале низ Керкина, од десно ги имале Пајонците, а од лево Синтите и Мајдите; и, откако ја минале гората, стасале во пајонскиот град Добер.¹²²

¹¹⁹ Osborne 2007, 96 дава примери за Хелени кои исто така имаат специфичен однос кон жените и децата (Hdt. 5.39–42; 6.51–55; 6.61–70), како и за „типично хеленски“ епизоди, во кои главната улога ја игра убава жена (Hdt. 1.60, спомната и погоре во текстот). Ваквите примери се многубројни, што значи дека особините што Херодот им ги припишува на Пајонците се прилично општи и, можеби, одбрани однапред, во контекст на идејната порака. Со ова се согласува Greenwood 2007, 131 *sqq.*

¹²⁰ Cf. Irwin & Greenwood 2007, 29–30.

¹²¹ За целата епизода, v. Thuc. 2.95–101; Diod. 12.50–51.

¹²² Thuc. 2.96; 98.

Според она што го раскажува Тукидид, Ситалк очигледно не тргнал по лесниот крајбрежен пат од Абдера до Стримон, туку одбрал да нападне од север.¹²³ Според сè, ваквиот избор се должел на присуството на Аминта, синот на Филип од Амфакситида, кој одел заедно со војската на Одрисите. Ситалк веројатно имал намера да го искористи Аминта за полесно да мине низ пајонските земји и да воспостави контрола над поранешните територии на Филип долж реката Аксиј, со што неговата војска брзо и без непотребни жртви би се нашла на прагот на централната македонска рамнина.¹²⁴ Но, судбината на овој план излегува од границите на нашиот интерес; тука ни е важно тоа, дека кусо време пред овие настани Ситалк завојувал против Пајонците, и дека меѓу двата настани веројатно има некаква потесна врска.

Ситалк се подготвувал за походот против Пердика безмалку две години, а неговите дејствија против Пајонците може да биле дел токму од тие подготовки: за да стаса до територијата што претходно ја држел Филип од Амфакситида, тој прво морал да просече пат низ планините и шумите во горното течение на Стримон, при што го потчинил и тамошното пајонско население. Во рамките на овие собитија, Митрев го датира пајонскиот поход од летото 431 ст.е., најдоцна до крајот на летото 430 ст.е., што изгледа сосем веројатно. Во горните извадоци, зимата 430/29 ст.е. војската минува по истиот пат кој сè уште е прооден, што значи дека од претходните дејствија не минало повеќе од година дена.¹²⁵

За жал, не знаеме дали за овие дејствија имало дополнителни причини и поводи, врзани со самите Пајонци; може да се спекулира и за тоа, дека откако завршиле непријателствата со Пердика, Ситалк го проширил своето влијание во пајонските земји, а во отсуство на силна контрола од Ајга можеби и ја наметнал својата превласт над независните Пајонци, на кои приближно во ова време им се губи трага во изворите.¹²⁶ Но, скромните изворни податоци не дозволуваат да се носат премногу смели заклучоци.

Во следните седумдесетина години, сè до стапувањето на Филип II на македонскиот престол, во зачуваните пишани извори нема никаков спомен за Пајонците. Може да се претпостави дека делот од нив што ги населувал јужните, долномакедонски области дефинитивно се вградил во македонското ткиво на кралството на Аргеадите; оние, пак, што живееле подалеку на север, повторно ќе се појават во изворите – но не како засебни племиња, туку како протодржавна творба.

¹²³ За точната траекторија на движење, вклучително и за топонимијата која не е сосем уточнета, сè уште се водат живи и опсежни научни дискусии; в. подетално кај Vasilev 2011, со детален список на литература; Делев 2014, 112 *sqq.*; Митрев 2019; и особено Младеновска-Ристовска 2014, која најдетално го следи патот на Ситалк и неговата војска.

¹²⁴ *cf.* Vasilev 2011; Младеновска-Ристовска 2014.

¹²⁵ Митрев 2019; слично аргументира и Делев, 2014, 112–113.

¹²⁶ *Contra* Петрова 1999, 10, која цени дека „губењето [sc. на Пајонците] од историската сцена најверојатно е поврзано со обединувањето со останатите пајонски племиња кои во текот на 4 век пред н.е. доживуваат повторно период на забрзан економски и политички развој, моќ и благосостојба“. Сепак, ние остануваме на нашиот *caveat* на крајот од пасусов.

ЛИТЕРАТУРА:

- Archibald, Z. H. *The Odrysian Kingdom of Thrace. Orpheus Unmasked*. Clarendon Press, Oxford, 1998.
- Blanco López, R. *La historia del pueblo Peonio: recogida y análisis crítico de las fuentes literarias Griegas y Romanas*. Tesis doctoral. Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2018.
- Ботева, Д. „Херодот (8.115, 3-4) за Ксеркс, пеоните (при Сирус?) и 'свещената колесница на Зевс'“. *Thracia XX*, 2006, 5–10.
- Briant, P. *Histoire de l'Empire Perse*. Fayard, Paris, 1996.
- Burn, A. R. *Persia and the Greeks*, second edition with a postscript by D. M. Lewis. Stanford University Press, 1984.
- Bury, J. B. *A History of Greece to the Death of Alexander the Great*. McMillan & Co., London, 1912.
- Bury, J. B. & Meiggs, R. *A History of Greece, fourth edition with revisions*. Palgrave, London, 1978.
- Cawkwell, G. *The Greek Wars: The Failure of Persia*. Oxford University Press, 2005.
- Dandamaev, M. A. *A Political History of the Achaemenid Empire*, translated by W. J. Wogelsang, Brill, 1989.
- Delev, P. “The Deportation of the Paeonians in Herodotus”. *Thracia 13: Studia in memoriam Velizari Velkov*, Sofia, 2000, 49–53.
- Delev, P. “Stratifying Herodotus: Local Tribes between the Lower Axios and the Nestos”. *Thracia XVI. In honour of the 10th Congress of Thracology, Greece 2005*. Sofia: Institut of Thracology, 2005, 105–121.
- Delev, P. “Tribes, Poleis and Imperial Aggression in the Lower Strymon Area in the 5th c. BC – The Evidence of Herodotus”. *Thrace in the Graeco-Roman World. Proceedings of the 10th International Congress of Thracology*. Athens, 2007, 110–119.
- Делев, П. *История на племената в Югозападна Тракия през I хил. пр. Хр.* УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2014.
- Demand, H. “Herodotus and Metoikesis in the Persian Wars”, *The American Journal of Philology* 109.3, 1988, 416–423.
- Errington, R. M. *A History of Macedonia*. University of California Press, Berkeley, 1990.
- Erskine, A. *Troy Between Greece and Rome. Local Tradition and Imperial Power*. Oxford, 2001.
- Fol, A. & Hammond, N. G. L. “Persia in Europe, apart from Greece”. In *The Cambridge Ancient History vol. IV, Persia, Greece and the western Mediterranean c. 525 to 479 B.C.*, Cambridge University Press, 1988, 234–253.
- Graham, A. J. “Abdera and Teos”. *The Journal of Hellenic Studies* 112, 1992, 44–73.
- Hall, E. “When did the Trojans Turn into Phrygians? Alcaeus 42.15”. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 73 (1988), 15–18.
- Hammond, N. G. L. *A History of Macedonia, volume I, Historical Geography and Prehistory*. Oxford, 1972.
- Hammond, N. G. L. & Griffith, G. T. *A History of Macedonia, volume II, 550-336 B.C.* Oxford, 1979.
- Hodlofski, L. C. *Macedonian Relations with Athens to 413 B.C.* Thesis. The Pennsylvania State University, 1979.
- Irwin, E. “What’s in a name?” and exploring the comparable: onomastics, ethnography, and kratos in Thrace (5.1–2 and 3–10)”. In Irwin & Greenwood (eds.), *Reading Herodotus, A Study of the Logoi in Book V of Herodotus’ Histories*. Cambridge University Press, 2007, 41–88.
- Irwin, E. & Greenwood, E. “Introduction: Reading Herodotus, Reading Book 5”. In Irwin & Greenwood (eds.), *Reading Herodotus, A Study of the Logoi in Book V of Herodotus’ Histories*. Cambridge University Press, 2007, 1–40.
- Izdimirski, M. “Deportations of Kurtaš Workers in the Achaemenid Empire according to Classical Literary Tradition”. *Živa Antika / Antiquité Vivante* 68.1–2, 2018, 51–64.
- Йорданов, К. “Трасо-Раеоника: историческа панорама според писмената традиция”. *Пирајхме / Pyraichmes* 2, Куманово, 2003, 63–118.
- Katičić, R. “Peonici i njihov jezik”. *Živa Antika / Antiquité Vivante* 27.1, 1977, 25–31.

- Macan, R. W. *Herodotus : the fourth, fifth, and sixth books, with introduction, notes, appendices, indices, maps, by Reginald Walter Macan, M.A.* Volumes I & II. MacMillan & Co. , London, 1895.
- Μάλλιος, Γ. Κ. *Μύθος και Ιστορία. Η περίπτωση της Αρχαίας Μακεδονίας*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2011.
- Merker, I. L. "The Ancient Kingdom of Paionia". *Balkan Studies* 6.1, 1965, 35–54.
- Микулчиќ, И. Убикација на Билазора. *Годишен зборник на Филозофскиот факултет* 28, 1976, 149–166.
- Митрев, Г. „Пеонският военен поход на одриският цар Ситалк“. *Империи и имперско наследство на Балканите. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Людмил Спасов. Том I. Античност и средновековие*, Пловдив, 2019, 27–34.
- Митревски, Д. *Протоисториските заедници во Македонија*. Републички завод за заштита на спомениците на културата, 1997.
- Митревски, Д. „Прилог кон вреднувањето на долновардарската-пајонска група на железното време“. *Археолошки откритија на почвата на Македонија: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2008, 175–192.
- Митревски, Д. „Гробовите од железното време под римскиот театар во Скупи“. In А. Јакимовски (ур.), *Римски театар Скупи*. Музеј на град Скопје, Скопје, 2017, 147–158.
- Младеновска-Ристовска, К. „Походот на Ситалк во Македонија“. *Зборник на трудови во спомен на Емилија Петковска*, Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Струмица, 2014, 41–71.
- Nenci, G. *Erodoto. La rivolta della Ionia. V Libro delle Storie*. Mondadori, Milan, 1994.
- Osborne, R. "The Paeonians (5.11-16)". In Irwin & Greenwood (eds.), *Reading Herodotus, A Study of the Logoi in Book V of Herodotus' Histories*. Cambridge University Press, 2007, 88–97.
- Папазоглу, Ф. *Македонски градови у римско доба*. Жива Антика, посебна издања 1, Скопје, 1957.
- Papazoglu, F. *Srednjbalkanska plemena u predrimsko doba*. Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 1969.
- Papazoglou, F. «Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques». *Actes du VIIe Congrès international d'épigraphie grecque et latine, Constance, 9–15 septembre 1977*. Bucarest – Paris 1979, 151–169.
- Papazoglou, F. *Les villes de Macédoine a l'époque Romaine*. BCH Supplément 16. Ecole française d'Athènes, 1988.
- Петрова, Е. *Пајонија во II и I милениум пред н.е*. Македонска цивилизација, Скопје, 1999.
- Проева, Н. *Историја на Аргеадиите*. Графотисок, Скопје, 2004.
- Redfield, J. "Herodotus the Tourist", *Classical Philology* 80.2, 1985, 97–118.
- Σουέρεφ, Κ. «Εισαγωγή στους μύθους της Αρχαίας Μακεδονίας και της Χαλκιδικής». In Μήττα, Δ. *Μύθοι της Αρχαίας Μακεδονίας*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2006, vii-xliii.
- Βεληγιάννη – Τερζή, Χ., «Το Ανατολικό Πολιτικό Όριο της Μακεδονίας Κατά την Αρχαιότητα», στο Α. Σταυρίδου-Ζαφράκα & Θ. Κορρές (επιμ.), *Πρακτικά του ΙΘ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη 29-31 Μαΐου 1998)*, Θεσσαλονίκη 1999, 13-34.
- Vasilev, M. I. "The military-political campaign of Sitalces against Perdicas II and the Chalcidians (431–429 BC)". *Živa Antika / Antiquité Vivante* 61.1–2, 2011, 15–38.
- Villar, F. *Los Indoeuropeos y los orígenes de Europa*. Gredos, Madrid, 1996.
- Will, E. "Hérodote et la jeune Péonienne". *Revue des Études Grecques* t. 80, f. 379-383, 1967, 176–181.